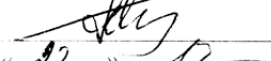
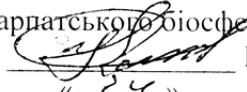

«Погоджено»
Заступник директора
Карпатського біосферного заповідника

Гамор Ф.Д.
« 22 » 12 2020 р.

«Затверджую»

Заступник директора головний
природознавець
Карпатського біосферного заповідника

Р.А. Кузьмінський
« 24 » 12 2020 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2020 РІК**

м. Рахів
2020 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2020 РІК**

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р. У звітному році у відділі відбулася зміна назви з «Відділ екологічної освітньо-виховної роботи» на «Відділ еколого-освітньої роботи». Штат відділу складає 6 одиниць.

Музей екології гір та історії природокористування (далі – Музей екології гір або Музей) також виступає підрозділом, до основних завдань якого входить впровадження екологічної освітньо-виховної роботи. З 2011 р. на базі Музею створено окремий структурний підрозділ (сектор зі штатом 4 одиниці), що дозволило більш системно організувати його діяльність та акцентувати увагу на активній просвітницькій ролі музейного осередку.

Структура відділу екологічної освітньо-виховної роботи:

Начальник відділу – 1

Заступник начальника відділу – 1

Завідувач еколого-освітнім центром «Центр Європи» – 1

Провідний фахівець – 3

З 2017 року у відділі є вакансія у зв'язку зі звільненням провідного фахівця.

Структура Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах:

Провідний фахівець-завідувач музею – 1

Фахівець – 2

Прибиральник службових приміщень – 1

У 2016 році зі штату відділу еколого-освітньої роботи виведено редакцію журналу «Зелені Карпати». Натомість створено редакційно-видавничий відділ наукових та науково-популярних видань. Відділ організовує видання періодики заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», а також заснованого у 2015-16 рр. наукового збірника «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України». Штат *редакційно-видавничого відділу наукових та науково-популярних видань* складає 5,5 одиниць:

Начальник відділу – 1

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» – 1

Заступник головного редактора – 1

Відповідальний секретар журналу «Зелені Карпати» – 1

Відповідальний секретар наукового щорічника «Природа Карпат» – 1

Провідний редактор – 1

Редактор I категорії газети «Вісник КБЗ» - 0,5.

1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (далі – Музей екології гір, Музей) діє як складова системи екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника, був створений з метою залучення учнівської та студентської молоді до вивчення природи Українських Карпат і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до природних багатств, народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу.

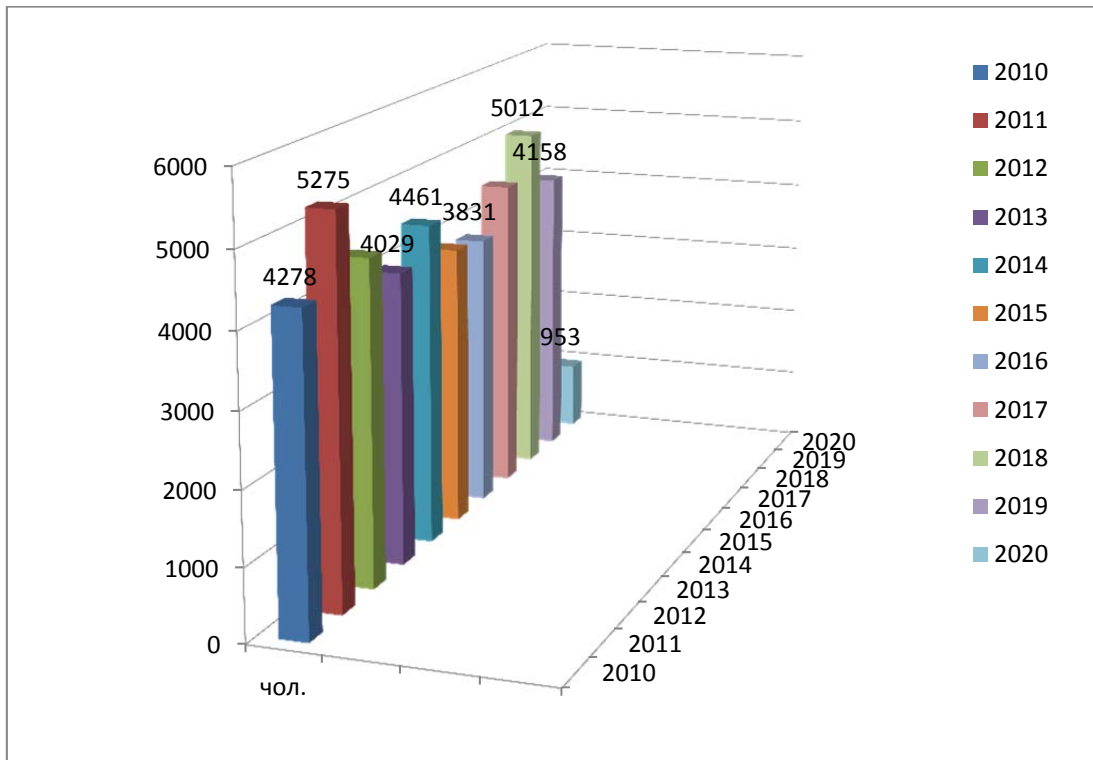
Основні завдання еколого-освітньої роботи Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах визначаються з урахуванням програм і планів, які затверджуються Карпатським біосферним заповідником.

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах побудований адміністрацією Карпатського біосферного заповідника в 1994 році з метою надання інформації відвідувачам про природу Карпат та історію природокористування в Українських Карпатах, діє як еколого-освітній та рекреаційний центр. 8 крупномасштабних діорам, ціла низка міні-діорам, об'ємних макетів, художніх панно дають відвідувачам цілісне уявлення про природу та побут горян. Експозицію доповнюють багаті геологічні, палеонтологічні колекції, фауністичні експонати, предмети побуту, сільсько- та лісогосподарський реманент, знаряддя праці, взірці одягу українських горян та ін. Загалом на обліку стоїть 413 експонатів. Протягом року колекція поповнилась вишитою жіночою сорочкою (I половина ХХ ст.).

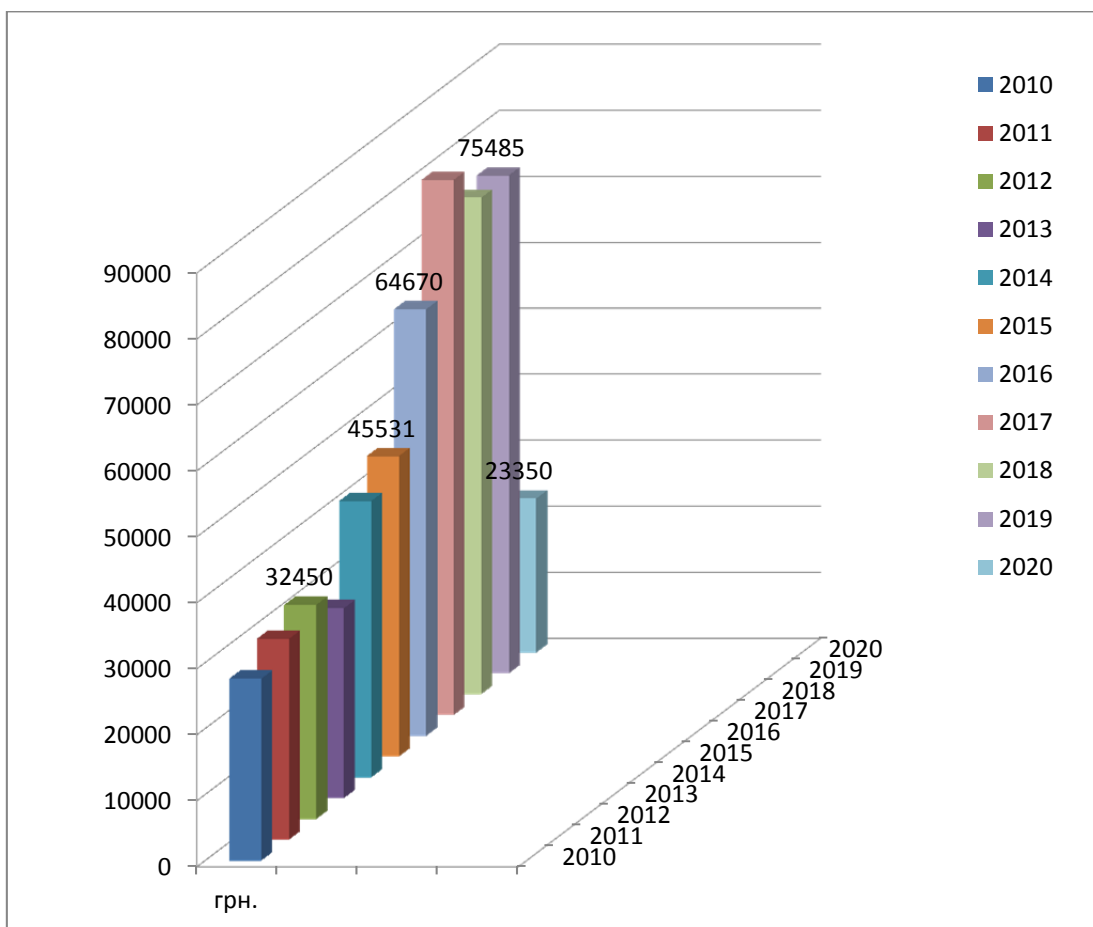
Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Ознайомитись із експозиціями Музею змогли відвідувачі з України, а також із багатьох країн світу: Англії, Молдови, Польщі, Австрії, США, Білорусі, Румунії. За 11 місяців 2020 року Музей екології гір відвідало 953 чол. Показник кількості відвідувачів у 2020 році порівняно з попередніми роками набагато менший, що пов'язано із карантинном та важкою санітарно-епідеміологічною ситуацією у країні. Від реалізації квитків під час відвідування Музею надійшло 22200 грн. та 1150 грн. від фотографування весільних церемоній.

Кількість відвідувачів за 2010-2020 рр.

Кількість коштів за 2006-2020 рр.

Фахівцями Музею на початку року організовано фотоконкурс «Моя вишиванка», що приурочений до Всесвітнього дня вишиванки, 21 травня –

свята, яке покликане зберегти споконвічні народні традиції створення та носіння етнічного вишитого українського одягу. Зокрема, були розроблені умови проведення конкурсу, критерії оцінки конкурсних робіт, Положення про конкурс, який проведений спільно з відділом освіти, молоді та спорту Рахівської РДА. Конкурс проводився у трьох номінаціях: «Селфі у вишиванці», «Вишивана родина», «Вишиванка моїх предків» для участі учнів 6-11 класів шкіл Рахівського району. У конкурсі взяли участь більше 20-ти робіт учнів рахівського району. 1 вересня переможці нагородженні грамотами та подарунками.

Починаючи з лютого працівники Музею екології гір спільно з відділом еколого-освітньої роботи займались підготовкою фестивалю «Таємниці музейної полиці». З метою збереження традицій корінних карпатських етносів, популяризації природних та культурних цінностей Рахівщини, прогресу рекреаційного потенціалу установи та туристичної галузі міста Рахова, як столиці Закарпатської Гуцульщини, Карпатський біосферний заповідник спільно з органами місцевої влади та самоврядування (Рахівською районною державною адміністрацією та Рахівською міською радою) започаткував проведення фестивалю «Таємниці музейної полиці», який проводитиметься у неділю, що передує Всесвітньому дню музеїв (18 травня) на центральній садибі заповідника. Було розроблено Положення про щорічний фестиваль, підготовлено проекти Наказу, програми, плану заходів. Виконувались також інші роботи: зустрічі та обговорення щодо потенційної участі з народними митцями та майстрами, з представниками органів місцевої влади та самоврядування, підприємцями та ін. На жаль, фестиваль не відбувся у зв'язку із карантинними обмеженнями, пов'язаними з пандемією COVID19.

Працівники Музею екології гір беруть участь в організації еколого-освітніх і природоохоронних акцій та заходів, активно співпрацюють з органами освіти та місцевого самоврядування. Так у січні вони взяли участь в організації промо-акцій «Різдвяна майстерня» та «Різдвяні відвідини». У лютому-березні працівники Музею екології гір долучились до організації і проведення щорічної екологічної акції «Первоцвіт». Детальніше інформація про еколого-освітні заходи та природоохоронні акції подана у р.2.

Значної уваги персонал надає технічній стороні утримання та функціонування Музею, а також підвищенню його привабливості. Так, у березні тривали роботи з підготовки акваторіумного комплексу до початку туристичного сезону. За допомогою працівників будівельної бригади проведено капітальний ремонт водовідвідної труби «Гірського водотоку». Фахівець Музею Бендик С.І. провів чистку акваріумів та тераріумів і здійснив відлов живого корму. У червні біля Музею було встановлено дві годівнички для

білочок, як додаткова атракція для туристів, а особливо дитячої аудиторії. У жовтні була проведена робота по благоустрою Музею та поновлення експозицій, а саме: підклеєно оббивку у залах, поновлено захисну сітку у діорамах, замінено лампочки. Також підготовлено акватераріумний комплекс до зимового періоду: почищено всі акваріуми, спущено та перекрито воду.

Згідно з Наказом по установі №88 від 02.04.2020 р. з 06.04 Музей екології гір почав працювати в дистанційному режимі, однак, за необхідності працівники виконували роботу на робочому місці згідно графіку чергувань, який був узгоджений з фахівцями. За цей період було підготовлено та розміщено 10 публікацій на сторінках установи у соціальній мережі «Фейсбук»: «Карпатський біосферний заповідник» та «Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника»

П/н	ПІБ	Публікація	Дата публікації
1.	Бендик С.І.	«Батрахофауна КБЗ»	8.04.2020
2.	Кальба Н.П.	«Історія Гуцульщини»	9.04.2020
3.	Кальба І.В.	«Історія розвитку сільського господарства Гуцульщини»	10.04.2020
4.	Бендик С.І.	«Герпетофауна КБЗ»	16.04.2020
5.	Кальба Н.П.	«Історія високогірного тваринництва Гуцульщини»	17.04.2020
6.	Кальба І.В.	«Полонинське господарство»	17.04.2020
7.	Кальба І.В.	«Історія лісокористування Гуцульщини»	18.04.2020
8.	Бендик С.І.	«Іхтіофауна КБЗ»	22.04.2020
9.	Кальба Н.П.	«Бартка- символ лицарства гуцулів»	23.04.2020
10.	Кальба І.В.	«Згарди – містичні обереди гуцулів»	24.04.2020

З 18 травня працівники Музею були переведені з дистанційного на звичайний режим роботи. На відзначення Всесвітнього дня Музеїв, щорічно 18 травня, у Музеї екології гір проводиться День відкритих дверей. В цей час відвідування Музею безкоштовне.

5 червня у Музеї екології гір проведено день відкритих дверей, приурочений до Всесвітнього дня навколишнього середовища. Також на відзначення Днів Європейської спадщини 24-25 вересня Музей відкрив свої двері для вільного відвідування екскурсантам. У цей день у Музей завітало 65 туристів.

У липні Музей екології гір відкрили для себе студентські групи. Зважаючи на карантинні обмеження, та дистанційну форму навчання у вищих навчальних вузах кількість студентів, що проходили практику на території заповідника була обмеженою. Цього року Музей традиційно відвідали студенти

географічного факультету УЖНУ, географи та екологи Чернівецького державного університету та студенти Національного транспортного університету.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» (ЕОЦ «Центр Європи») функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центру займається працівниця відділу еколого-освітньої роботи, провідна фахівчиня – завідувачка. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центру Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина, Закарпаття та Україна в Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч з інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття». Додаткові засоби – відеотехніка, столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

Впродовж року працівницею центру спільно з фахівцями відділу екоосвіти було організовано низку заходів. При цьому були використані різні форми та засоби поширення екологічних знань та формування у підростаючого покоління стійкої екологічної свідомості. Загалом проведено 10 творчих майстер-класів для дітей дошкільного навчального закладу і школярів молодшого та середнього шкільного віку Рахівщини. Протягом звітного періоду працівницею центру було підготовлено та проведено 4 медіа-презентацій, 4 лекцій, 2 кросворди, 2 вікторини та 3 екологічні гри.

Протягом року постійно велась робота, спрямована на дотримання санітарно-гігієнічних, санітарно-епідеміологічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці в еколого-освітньому центрі «Центр Європи».

В травні було проведено суботник. У ньому взяли участь усі працівники візит-центру. Відбулося генеральне прибирання будівлі і території еколого-освітнього центру, а також довкола пам'ятних знаків, які символізують географічний центр Європи. Було облаштовано квіткові клумби надворі та висаджено кімнатні рослини в приміщенні центру.

У жовтні працівники Карпатського біосферного заповідника виконали роботи із заміни крівлі даху еколого-освітнього центру «Центр Європи». Потреба встановлення нового покриття викликана частковим зношенням

попереднього настилу. Важливо зазначити, що всі матеріали використанні для даху – екологічні та встелені за прадідівською технологією, завдяки чому центр виглядає автентично і привабливо для відвідувачів.

В жовтні відбулася підготовка візит-центру до зимового періоду.

Протягом року постійно впорядковувалась прилегла до будівлі еколого-освітнього центру територія. Проводилось косіння газонів, прибирання біля пам'ятного знаку географічного центру Європи.

Єдина в Україні «Книга почесних гостей географічного Центру Європи» дає можливість всім бажаючим зареєструватися в ній та отримати пам'ятне Свідоцтво на згадку про відвідування географічного центру Європи. Протягом одинадцяти місяців в ній зареєструвалося 104 відвідувачі з різних куточків України та із-за кордону, з них 28 – безкоштовно.

Витяг з додатку № 1 «Перелік, асортимент та ціни на платні послуги на 2020 рік, що надаються Карпатським біосферним заповідником» затвердженого Наказом від 19.03.2020 року №78 (із змінами, внесеними згідно з Наказом №124 від 10.06.2020 р.), введені в дію з 10 червня 2020 р. Згідно пункту 3.2. враховано, що екскурсії до еколого-освітнього центру «Центр Європи» надаються платно.

Протягом року візит-центр відвідали 11 студентів. З наступних Вузів: Харківського національного університету (ХНУ), Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка (ПНУ), та Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького (ЛНМУ).

Впродовж звітнього року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 591 відвідувач, з них: школярі – 147, студенти – 11, дорослі – 433, на платні основі – 50 осіб.

Від реалізації квитків під час відвідування центру надійшло – 485.00 грн., 2065.00 грн. за друковану продукцію та 250.00 грн. за фотографування в гуцульському вбранні.

Місяць	дорослі		студент и		діти		екскурсії			Відвідування за місяць	Сума за відвідування	Сума за друковану продукцію	Сума за фото в гуцульському	Сума надходжень за місяць	Сума надходжень за рік
	платні	без кошт.	платні	без кошт.	платні	без кошт.	оглядові платні	оглядові без коштовні							
1	---	51	---	---	-----	14	---	65	65	-----	200.00	-----	200.00	200.00	
2	---	22	---	---	-----	3	---	25	25	-----	125.00	-----	125.00	325.00	
3	---	21	---	1	-----	1	---	23	23	-----	100.00	-----	100.00	425.00	
4	---	---	---	---	-----	---	---	---	---	-----	---	-----	---	---	
5	---	5	---	---	-----	4	---	9	9	-----	---	-----	---	---	
6	---	46	---	---	-----	21	---	67	67	-----	150.00	-----	150.00	575.00	
7	3	16	1	1	9	6	13	23	36	100.00	275.00	-----	375.00	950.00	

8	7	83	---	1	13	30	20	114	134	165.00	710.00	-----	875.00	1825.00
9	6	126	5	---	-----	21	11	147	158	140.00	200.00	200.00	540.00	2365.00
10	---	34	---	---	-----	5	---	39	39	-----	200.00	50.00	250.00	2615.00
11	4	9	2	---	-----	20	6	29	35	80.00	105.00	-----	185.00	2800.00
Разом за рік	20	413	8	3	22	125	50	541	591	485.00	2065.00	250.00		2800.00
	433		11		147									
	591													

Найбільша кількість відвідувачів були з таких областей України як: Київська, Харківська, Житомирська, Вінницька, Полтавська, Миколаївська, Чернігівська, Тернопільська, Сумська, Хмельницька, Запорізька, Закарпатська, Дніпропетровська, Львівська та Рівненська.

Впродовж року еколого-освітній центр відвідало 15 іноземних громадян, у т.ч. з таких країн як Чехія, Угорщина, Польща, Австрія, Словаччина.

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фото-панно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центру є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів, біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Освітня діяльність еколого-освітнього центру «Музей нарцису» є вкрай важливою, адже це єдина екопросвітницька структура в межах Хустського району, яка працює над формуванням іміджу Карпатського біосферного заповідника. «Музей нарцису» не має штатної одиниці – фахівця-екопросвітника. Еколого-освітню діяльність тут здійснюють технік-лаборант та начальник відділення. Роботу з учнівською молоддю та дошкільнятами виконує технік-лаборант. Впродовж року колективом відділення проведено низку просвітницьких заходів у загальноосвітніх школах, що знаходяться у прилеглих селах та м. Хуст. Працівники ПНДВ «Долина нарцисів» ім. проф. В.І.Комендара взяли участь в організації основних еколого-освітніх та природоохоронних акцій, які проводились Карпатським біосферним заповідником.

Основними екопросвітницькими заходами, які організуються в ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендара», є тематичні просвітницькі екскурсії в масив. Вони проводяться екологічною стежкою «Долиною нарцисів» і відбуваються в період масового цвітіння привабливих видів флори: у березні під час цвітіння білоцвіту весняного, шафрану Гейфеля та інших ранньовесняних видів; у травні – під час цвітіння нарцису вузьколистого.

У березні цього року проведено 2 промоекскурсії, в яких взяли участь 50 школярів. Такі просвітницькі тематичні екскурсії відбуваються з елементами інтерпретації, зазвичай збирають чимало охочих з числа місцевих школярів та

освітян і виступають частиною заходів, що організовуються в рамках акції «Збережемо первоцвіти».

У зв'язку із карантинними обмеженнями туристичний сезон в період цвітіння нарцису вузьколистого розпочався значно пізніше – з 11 травня, тоді як зазвичай вже з 1 травня відбувається масове відвідування масиву. Це не могло не відобразитися на кількості відвідувачів екологічної стежки та «Музею нарцису». Цього року вони склали лише 2725 екскурсантів.

Господарські і технічні заходи, спрямовані на утримання і функціонування еколого-освітнього центру «Музей нарцису» відбувалося відповідно до річного планування (більшість запланованого виконана). Протягом року постійно впорядковувалась прилегла до будівлі еколого-освітнього центру територія, проводилось косіння газонів, прибирання вздовж екологічної стежки «Долиною нарцисів».

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г.Говерла (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центру, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центру і фокусується на природних і культурних цінностях найвисокогірнішої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» цього року неодноразово приймав важливі делегації, у т.ч. місію Банку реконструкції та розвитку Німеччини. Зустрічі посприяло наявність конференційної кімнати на 30 місць, обладнаної медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал центру складається з двох інформаційних рівнів і висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Чорногори і Свидівця. Інформація подана, переважно, художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть, саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та акцентування уваги на проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується,

переважно, у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

Відвідуванням ІТЦ «Карпатська форель» сприяє також утримання на території форелевого господарства 4-х особин козулі європейської, які потрапили сюди внаслідок різних трагічних обставин. За даних обставин персонал форелевого господарства і Трибушанського ПНДВ виступило у ролі реабілітаційного центру для цих тварин. Однак, приручені дикі тварини вже не зможуть вижити без участі людей, тож виступають додатковою атракцією для туристів, а також створюють канву для проведення додаткових просвітницьких бесід та розповідей.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, який притаманний карпатським етносам, котрі проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим, в художньому відношенні, є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гушавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Широколужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 26 примірників українських видань та 10 іноземних. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Протягом року надходили періодичні видання, зокрема:

- газети (для кожного структурного підрозділу установи): «Зоря Рахівщини», «Новини Закарпаття», «Урядовий кур'єр», «Голос України»;
- фахові бухгалтерські та кадрові видання «Праця і зарплата», «Пенсійний кур'єр», журнали: «Баланс бюджет», комплект «Бюджетна бухгалтерія»+ «Оплата праці», «Казна України», «Кадровик 01»;
- видання з охорони праці: «Безпека праці на виробництві», «Довідник спеціаліста з охорони праці»;
- фахові наукові: «Український ботанічний журнал», «Вісник зоології», «Український ботанічний журнал».

- інші: «Лісовий і мисливський журнал», «Нескучный сад», «Сільський вісник», «Природа і суспільство»

Більшість періодики надходило до бібліотеки, що розташована на центральній садибі заповідника, однак, було організовано також надходження районної преси до природоохоронних науково-дослідних відділень.

Фото- та відеотеки

Фототека впродовж року поповнилася, щонайменше, на 1 тис. кадрів з основних подій, що відбувалися на центральній садибі та у відділеннях.

У серпні установі природолюбом з Нідерландів був подарований вживаний фотоапарат. Це дозволило збільшити кількість світлин професійного рівня у фототеці установи.

Фототека забезпечила ілюстрування публікацій на сайті установи, у мережі «Фейсбук», друкованих виданнях та інтернет-ресурсах.

Мережа обладнаних екскурсійних маршрутів та еколого-освітніх стежок

Екологічна стежка «Соколине Бердо» (Кузійське ПНДВ):

- Протяжність – 2,1 км, тривалість 4 години.
- Обладнано 3 місця відпочинку, одне з них – під мальовничою скелею.
- На початку стежки (КПП) розташовані інформаційні стенди, які містять інформацію про історію створення та природу КБЗ, карту-схему розташування заповідних масивів, правила поведінки для відвідувачів, карту-схему маршруту, історичні відомості щодо заповідання ур. Кузій (у 19-20 ст. виступало мисливськими угіддями родини Габсбургів).

Інформаційні стенди на початку стежки цього року замінено.

Екологічна стежка «Лісопарком і колекційною ділянкою» (Рахів-Берлибаське ПНДВ)

- Протяжність – 1,5 км, тривалість – 2 год.
- Обладнано 2 місця відпочинку і рекреаційну зону «Водоспад здоров'я», облаштовано мінеральне джерело

Стежка проходить прилеглою до території центральної садиби КБЗ, починаючись фактично від Музею екології гір – основного інформаційного центру Заповідника. Біля мінерального джерела в ур Підділ розміщено інформаційний аншлаг щодо мінералізації води та її корисних властивостей для людського організму. Стежку прознаковано, маркування не наносилося, оскільки немає потреби.

Цього року на стежці встановлено 1 інформаційний аншлаг «Поважай природу», наданий Європейським товариством дикої природи. Також у звітному році силами персоналу Рахів-Берлибаського ПНДВ біля мінерального джерела збудовано альтанку. Цю місцевість часто використовують для пікнікового відпочинку рахів'яни.

Екологічна стежка «Центром Європи та форелевим господарством» (Трибушанське ПНДВ)

Розпочинається біля будівлі еколого-освітнього центру «Центр Європи», проводить відвідувачів лісом до форелевого господарства та інформаційно-туристичного центру «Карпатська форель». Стежка прознакована.

– Протяжність – 1 км, тривалість 1 година.

– Біля еколого-освітнього центру «Центр Європи» розміщено 6 великоформатних стендів і близько 40 формату А3, біля контори Трибушанського ПНДВ – інформаційний центр з стандартизованим набором інформаційних щитів, на місці зупинок розташовано 2 інформаційно-охоронні знаки. Вздовж стежки облаштовані місця відпочинку, джерела питної води, встановлені альтанки.

Екологічна стежка «Долиною нарцисів» ПНДВ «Долина нарцисів ім. професора В.І. Комендара»

Розпочинається біля будівлі еколого-освітнього центру «Музей нарцису – оглядові майданчики». Стежка прознакована, на стежці встановлені 3 інформаційні стенди «Навіщо Долині нарцисів гідрологічний шлюз», «Кіресі – вірний сателіт Хустського замку» та «Квітка поезій і легенд» та 2 інтерактивні маршрути «Хто ховається в траві?» та «Літаючі квіти». Протяжність – 1,9 км. Обладнано 3 місця відпочинку, 3 оглядові майданчики.

Біля КПП розміщено інформаційний центр з стандартизованим набором 3-х інформаційних щитів. Біля оглядового майданчика встановлено стенд-панно, по маршруту – інформаційно-охоронні знаки.

Екологічна стежка «водоспаду Лихий» (Трибушанське ПНДВ)

– Протяжність – 4,0 км, тривалість 4 години.

Оформлення розпочато у 2020 р. Стежка прознакована, на стежці встановлені 3 інформаційні стенди з картосхемою екологічної стежки, протяжністю, тощо, а також «Як поводитися у місцях, де живуть ведмеді» (наданий WWF влітку 2020 року) і 1 інформаційний аншлаг «Поважай природу» (наданий Європейським товариством дикої природи).

В рамках роботи над створенням нового сайту установи підготовлено інформацію про екологічні стежки відповідно до вимог проєктантів.

Характеристика екотуристичних маршрутів Карпатського біосферного заповідника

№ за/п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
Широколужанське ПНДВ				
1.	"Урочищем Поляна до мінерального джерела"	КПП – ур. Поляна – мінеральне джерело – КПП	3,4 км	Радіальний
Угольське ПНДВ				
2.	"На полонину Менчул"	КПП „Мала Уголька” – вздовж річки М. Уголька – полонина Менчул	7,0 км	Науковий, радіальний,
3.	"Карстовий міст"	КПП „Мала Уголька” – ур. Карстовий міст – під скелею – КПП «Мала Уголька»	3,5 км	Круговий

№ за/п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
4.	"Молочний камінь"	КПП „Велика Уголька” – ур. Молочний камінь	2,2 км	Радіальний
Кісвянське ПНДВ				
5.	"На гору Близниця"	КПП „Кісва” – пол. Флантус – г. Близниця	6,3 км	Радіальний
Кевелівське ПНДВ				
6.	"Полониною Драгобрат"	КПП „Свидовець” – пол. Драгобрат – КПП „Драгобрат” – оз. Герешеска	15,5 км	Радіальний
7.	«Від Кевеліва до Свидовця»	«КПП Кевелів – г. Близниця – КПП Драгобрат – пол. Драгобрат – потік Свидовець – КПП Свидовець»	13,8 км	Частково радіальний і круговий
8.	"З Кевеліва на Петрос"	КПП „Кевелів” – біостаціонар Львівського держуніверситету – г. Петрос	19,5 км;	Радіальний
Богдан-Петроське ПНДВ				
9.	"Полонинами Говерли і Петроса"	КПП „Усть-Рогнеска” – пол. Рогнеска – пол. Гармонеска – г. Петрос – пол. Скопеска – ур. Перемичка – г. Говерла	21,0 км	Радіальний
10.	“Через Петрос на Говерлу”	КПП “Усть-Рогнеска” – г. Петрос – Урочище Перемичка –г. Говерла	14.5	Радіальний
Чорногірське ПНДВ				
11.	"На Говерлу через Брескул"	КПП „Білий” – пол. Брескул – ур. Перемичка – г. Говерла	14,8 км	Радіальний
12.	"На г. Бребенеску через пол. Туркул"	КПП „Білий” – пол. Туркул – г. Бребенеска	13,0 км	Радіальний
13.	"До озера Бребенеска"	КПП „Білий” – потік Бребенескул – оз. Бребенеска	10,7 км;	Радіальний
Марамороське ПНДВ				
14.	"До мінерального джерела в урочищі Головач"	пот. Квасний – мінеральне джерело – ур. Головач	6,6 км	Радіальний
Трибушанське ПНДВ				
15.	"З с. Ділового до г. Піп Іван"	КПП „Трибушанське л-во” – с. Ділове – Білий потік – пол. Лисичий – г. Піп Іван	21,7 км	Радіальний
Трибушанського ПНДВ				
16.	«На водоспад Лихий»	КПП - форелевого господарство - водоспад «Лихий»	4,0 км	Радіальний
17.	«До водоспаду Ялинський»	КПП „Трибушанське л-во” – с. Ділове – КПП «Білий потік» – потік «Білий» – водоспад	10 км.	Радіальний

№ за/п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
		«Ялинський» (ур. Ялин)		
Угольське ПНДВ				
18.	«До урочища Гуки»	ур. Зібролуг - ур. Гуки	0,3 км	Кільцевий
Кевелівське ПНДВ				
19.	«Полонинами до Петроса»	ур. Васкул – полонина Джорджева Прелука – полонина Менчул – біостаціонар Львівського ЛНУ – полонина Рогнеска – г. Петрос	15 км	Радіальний
Рахів-Берлибаське ПНДВ				
20.	«До мінерального джерела в ур. Підділ»	Центральна садиба КБЗ – Колекційна ділянка – Мінеральне джерело в ур. Підділ – рекреаційний пункт «Водоспад Здоров'я» - Центральна садиба КБЗ	1,2 км	Кільцевий
Петрос-Говерлянське ПНДВ				
21	«На Говерлу через полонину Гропа»	КПП – ур. (ДЕПО) – Козьмешик – пол. Гропа – г. Говерла	7,7 км	Радіальний

Загальна протяжність – 211,7 км.

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Для покращення естетичного вигляду та з метою наповнення екологічної стежки «До Соколиного берда» (Кузійське ПНДВ) виготовлено 4 інформаційні стенди: «Карпатський біосферний заповідник», «Урочище Кузій», «Карто-схема маршруту «До Соколиного Берда» та «Правила поведінки на території КБЗ». Виготовлення стендів було продиктовано необхідністю заміни пошкоджених внаслідок кліматичних змін. Для цієї ж стежки виготовлено та встановлено 4 металеві вказівники по маршруту.

Виготовлено 2 інформаційні щити для Трибушанського ПНДВ "До водоспаду Лихий" та "До водоспаду Ялинський"

Також виготовлено банер «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» (заміна на трасі національного значення Н09 «Мукачево-Рогатин»). Перевидано придорожні знаки, що встановлені на трасі Н09 «Мукачево-Рогатин» за 1 км до Музею екології гір (з боку Мукачева та з боку Рогатина). Знаки двосторонні, великоформатні.

Для територій без вилучення у землекористувача виготовлено 3 інформаційні стенди «Карпатський біосферний заповідник», розроблені, змакетовані і виготовлені відповідно до Положення про єдині державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України.

У 2020 році розпочато роботу над створенням серії стендів про КБЗ для розміщення на територіях сільських рад, які знаходяться в зоні діяльності заповідника. Зокрема, виготовлено інформаційний стенд «Карпатський біосферний заповідник» і встановлено його в центрі с. Кваси. Робота виконана в рамках посилення зв'язків з територіальними громадами відповідно до Меморандумів про співпрацю, укладених з територіальними громадами.

У звітному році фондом WWF установі надано 4 великоформатні стенди «Як поводитися у місцях, де живуть ведмеді». Стенди розподілені між Черногірським, Трибушанським та Кевелівським ПНДВ і встановлені на екотуристичних маршрутах та екологічних стежках.

У рамках співпраці Європейським товариством дикої природи виготовлено 4 великоформатні стенди «Поважай природу» та 14 інформаційних знаків. Вони встановлені у Рахів-Берлибаському, Черногірському, Трибушанському та Кевелівському ПНДВ.

1.4.Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План створюється щорічно, затверджується керівником установи, погоджується заступником директора. Окремі плани заходів (т.зв. цільове планування роботи) створюються для окремих, найбільш масштабних акцій – «Година Землі», Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін. у звітному році на засіданні Координаційної ради розглянуто і затверджено «Перспективний план еколого-освітньої роботи на території сталого розвитку Карпатського біосферного резервату (на період 2020-2025 рр.)»

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

У січні відбулась щорічна акція «Різдвяні відвідини», яка передбачає безкоштовне відвідування туристами усіх інформаційно-туристичних та еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника. Акція започаткована з метою збільшення кількості відвідувачів екопросвітницьких осередків установи та популяризації самобутніх традицій Карпатського регіону. Цього року Музей екології гір та інші центри відвідало понад 4,5 тис. відвідувачів.

Для проведення екологічної акції «Різдвяна майстерня» екоосвітняни Карпатського біосферного заповідника готуються задовго до настання новорічно-різдвяних свят. Для створення декоративних різдвяних віночків потрібно чимало матеріалів: нижні гілки смереки, шишки, жолуді, каштани, сухоцвіти та інші. Незначну кількість становлять штучні елементи виробу: картонні основи, аерозольна фарба, стрічки тощо.

Впродовж акції «Різдвяна майстерня» у ній взяли участь понад 240 школярів. Фахівці відділу традиційно провели майстерню на базі Рахівської центральної районної бібліотеки. Тут відбувся майстер-клас, на якому детально продемонстровано кожен етап виготовлення виробу. У цьому процесі були задіяні власне, працівники бібліотеки та учні місцевих шкіл, загалом 25 учасників.

Учасниками майстерні стали також учні Рахівської ЗОШ I-III ст. №1 (з угорською мовою навчання) (5-7 кл.), Костилівській ЗОШ I-III ст. (уч. 1-3 кл.), Богданській ЗОШ I-III ст. (уч. 8 кл.). З дітьми даних шкіл екоосвітняни провели екологічні уроки, які включали виховну бесіду, презентацію, кросворди на тему важливості збереження молодих хвойних дерев у природі. Вкінці кожного заняття проведені майстер-класи з виготовлення віночків, міні-ялинок з природних матеріалів та екологічних новорічних прикрас. Всього відбулось 8 майстер-класів впродовж акції.

У січні «Різдвяна майстерня» працювала в Рахівській ЗОШ I-III ст. №1. Екоосвітняни заповідника спільно з працівниками Музею екології гір проводили майстер-клас з виготовлення святкових віночків для юних подорожувальників гірською Рахівщиною – школярі селища Немішаєве Бородянського р-ну Київської обл. Кілька вправних рухів і в умілих руках з'являється чудова новорічно-різдвяна прикраса, яка виготовлена з використанням екологічно чистих природних матеріалів. Екоосвітники заповідника допомогли школярам зробити відпочинок більш цікавим, а запашний віночок зроблений власноруч, ще довго нагадуватиме про Карпати.

9 січня екоосвітні заходи зі школярами Київщини продовжились на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника. Завідувач Музею екології гір І.В. Кальба розповів дітям про місцеву фауну зимуючих птахів та їх підгодовлю. Після чого учні перейшли до практичного завдання – виготовлення годівнички. Першим етапом стало створення годівничок із пластикових пляшок, коробок від соку тощо. Наступний крок заходу – наповнення годівниць кормом та

їхнє подальше розміщення у дендропарку КБЗ. На цьому зимові забори не закінчилися, школярі стали учасниками рухливих екологічних ігор.

19 січня на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника відбувся масовий захід «Йорданські пірнання». Локація, де відбувалось дійство – «Водоспад здоров'я». Захід організований Рахівською міською радою, спільно з адміністрацією КБЗ. Проводилось освячення купелі священником, після якого усі охочі могли зануритись у цілющі води водойми на гірському потічку. Першим це зробив мер м. Рахова, п. В.В. Медвідь. Слідом за ним у йорданські води пірнув директор КБЗ, п. М.П. Рибак та інші бажаючі. Загалом у заході взяли участь близько 40 осіб, серед них місцеві мешканці, група туристів з місцевим гідом, О.А. Шкуро.

У січні-лютому 2020 року до Дня водно-болотних угідь працівниками відділу екологічної освітньо-виховної роботи було проведено близько 20-ти різнопланових заходів як для дошкільнят, так і для учнів різного шкільного віку Рахівського та Хустського районів. Заняття проводились на базі Рахівської ЗОШ №1, Рахівської ЗОШ №1 з угорською мовою навчання, Костилівської ЗОШ, Вільховатської ЗОШ, Діловецької ЗОШ, Богданської ЗОШ, Кіреської ЗОШ та Вільховатського ДНЗ, а також районний учнівський семінар на базі Рахівської центральної районної бібліотеки.

На початку кожного заняття екопросвітники знайомили дітей з поняттям «водно-болотні угіддя», положеннями Рамсарської конвенції, рамсарськими об'єктами України, рідного краю та заповідника.

Для учнів початкових класів були підготовлені творчі завдання та екологічні ігри «Де сховалася краплинка», «Чисте озерце». Використання даного педагогічного прийому дозволяє добре закріпити в пам'яті отримані теоретичні знання. Діти малювали високогірні озера, «заселяли» їх характерними водними та біляводними мешканцями, на майстер-класі виготовляли паперове латаття біле в техніці оригамі.

Старшокласникам (9-11 кл.) екоосвітняни розповідали про важливість водно-болотних угідь для рослин, тварин і людей. Окремі акценти робили на болотах, луках, озерах Карпатського біосферного заповідника. Також детально говорили про Долину нарцисів, печеру Дружба й урочище Озирний-Бребенескул (які включені до переліку ВБУ Рамсарської конвенції). Завершальне завдання для старшокласників було складнішим – кросворди, дискусії.

Учні середньої ланки школи (6-8 кл.) зіграли в екологічні ігри «Ланцюги живлення» й «Мешканці водно-болотних угідь: вгадай тварину». Також стали учасниками майстер-класу «Лебідь».

31 січня на базі Рахівської центральної районної бібліотеки відбувся учнівський семінар на тему «Водно-болотні угіддя Закарпаття». В семінарі взяли участь учні 7-11 класів чотирьох шкіл міста Рахова та шкіл Рахівського району (Богданської, Костилівської, Діловецької та Лужанської). На семінарі обговорювались важливі теми: постулати Рамсарської конвенції, представлення водно-болотних угідь Карпатського біосферного заповідника та Закарпатської області. Школярі підготували змістовні доповіді та цікаві презентації, оформлені низкою репрезентативних ілюстрацій.

7 лютого у Рахівській ЗОШ І-ІІІ ст. відбулася презентація екологічної розробки громадського об'єднання «Зелене серце Карпат» – книжечки-зошита «Врятуй світ! Все починається з тебе». Презентувала друковану продукцію членкиня вище згаданої організації та ГО «Нове Ясіня» – С.Дзинчук. Новодрук розроблено для дітей задля їх екологічної освіти, щоб донести підростаючому поколінню, що недбале поводження з відходами – це погано. Окрім роз'яснювальної інформації про шкоду від спалювання непотребу, у книжечці є й вправи, які допоможуть діткам розібратися як правильно сортувати та утилізувати сміття. Ініціювала презентацію, а разом дискусію на тему грамотного поводження з відходами, вчителька біології місцевої школи О. Турок. Присутніми на заході стали освітяни, активісти та працівники природоохоронних установ. Загалом, протягом зустрічі, обговорили, окрім важливості екологічної освіти у навчальних закладах, ще й потребу навчити й старше покоління також. Головним є й те, що, на жаль, пункти збору вторинної сировини майже відсутні у Рахові, а це одна з основних проблем відмови громадян сортувати відходи.

Акція «Збережемо первоцвіти» проводилась наприкінці лютого – початку березня. З метою збереження та дбайливого ставлення до перших весняних рослин, які внесені до Червоної книги України, відділом екоосвіти організовано низку заходів для різних вікових груп Рахівщини та Хустщини. У даних екоосвітніх заходах взяли участь близько 300 місцевих школярів.

3 березня з дошкільнятми Вільховатського ДНЗ проведено еко-заняття. Діти переглянули відеоролик «Первоцвіти на узліссі», розмалювали розвиваючі малюнки «Шафран» та виготовили спільно з екоосвітнянами та вихователями букети шафранів з гофро-паперу.

Молодші школярі продовжили вивчення первоцвітів, які зростають на території Карпатського біосферного заповідника, пригадали правила поведінки в природному середовищі та переглядали мультфільми, виготовляли листівки та паперові білоцвіти і шафрани. Загалом для дітей віком 5-10 років проведено 8 майстер-класів.

5 березня для старшокласників Діловецької ЗОШ представлено інформативну презентацію про низку ранньоквітучих рослин Карпатського біосферного заповідника. Заняття завершилось імпровізованим інтерв'ю з використанням «шишкофону». Учні відповідали на запитання: які з представлених первоцвітів їм знайомі, як боротись з масовим зриванням рідкісних рослин, яким чином можна зберегти вразливі популяції для майбутніх поколінь та багато інших.

Родзинкою акції став агітаційний ролик «Збережемо первоцвіти разом!», в якому учні Рахівської ЗОШ №2 (5 кл.) розповідають вірші про ранньовесняні види флори, закликають охороняти і берегти їх. Ролик, розміщений у соцмережі на Фейсбук та Інстаграм-сторінках заповідника, набрав велику кількість переглядів, вподобань, коментарів та поширень.

На початку весни працівники Музею екології гір Карпатського біосферного заповідника оголосили фотоконкурс «Моя вишиванка», приуроченого до відзначення самобутнього українського свята – Дня вишиванки (щороку в третій четвер травня). Конкурс проводився у трьох номінаціях: «Селфі у вишиванці»,

«Вишивана родина» та «Вишиванка моїх предків». Не зважаючи на те, що конкурс проводився в умовах карантину, участь у ньому взяло понад 20 учасників. За результатами конкурсу у номінації «Селфі у вишиванці» перемогу здобула Гамеза А. (уч. 11 кл., м. Рахів), у номінації «Вишивана родина» – Дячук Д. (вихованець Рахівського РЦНТТ), у номінації «Вишиванка моїх предків» – Зеленчук А. (вихованка Рахівського РЦНТТ).

Нагородження переможців відбулося на початку нового навчального року. Зеленчук Анастасія, у зв'язку із вступом у вищий навчальний заклад, не змогла прийняти приз власноруч і його було передано її керівнику. Всі переможці отримали грошові сертифікати від мережі магазинів «Комп'ютерний Всесвіт» та призи від Карпатського біосферного заповідника.

З березня навчання в загальноосвітніх школах України не проводилось у зв'язку із запровадженням карантину. Тому всі наступні природоохоронні акції проводились онлайн в соціальній мережі Фейсбук на сторінках «Карпатський біосферний заповідник» та «Туристично-інформаційні центри Карпатського біосферного заповідника».

У березні до Міжнародного дня води (22) для дошкільнят та учнів 1-4 класів опубліковано збірку загадок, розмальовок «Кожна краплина води безцінна», а також низку посилань на розвиваючі екологічні мультфільми.

З метою вивчення лісових порід краю до Міжнародного дня лісів (21) працівниками відділу розроблено «Лісову вікторину» (для учнів середніх та старших класів загальноосвітніх шкіл).

З метою привернення уваги молоді до важливості збереження мігруючих птахів проводився конкурс малюнку «Птахи на крилах весну принесли» для учнів 5-8 класів шкіл Рахівського району. Не зважаючи на жорсткий карантин весняного періоду, на конкурс надійшло декілька робіт від юних художників. Переможців визначили шляхом голосування у соцмережі Фейсбук на сторінці «Карпатський біосферний заповідник». Найбільшу кількість уподобань отримали малюнки Седлак Е. (уч. 6 кл.), Слюсарчук О. (уч. 5 кл) та Пукман М. (уч. 7 кл.). Нагородження переможців грамотами та призами відбулося у вересні, на початку нового навчального року.

Для молоді екоосвітяни підготували низку цікавих фактів про Землю до Всесвітнього дня Землі (22 квітня) Крім цього, для онлайн-читачів представлено низку кросвордів, головоломок та інтелектуальних ігор.

До Всеукраїнського дня довкілля було відібрано та опубліковано найбільш прості та корисні поради «Як жити в стилі ЕКО» заради формування стійких екологічних звичок населення.

На відзначення Всесвітнього дня мігруючих птахів проводилась онлайн-вікторина, розрахована на школярів середніх класів. Складалась із 12-ти запитань та кількох варіантів відповідей до кожного запитання (тестовий формат). Публікація яскравих фотоілюстрацій відповідних видів птахів, які зустрічаються на території Карпатського біосферного заповідника, стала завершальним етапом вікторини.

Працівниками Музею екології гір було започатковано надзвичайно цікаву рубрику «Таємниці музейної полиці». Серія публікацій про історію Гуцульщину,

дерев'яну архітектуру предків-горян, гірське землеробство, основні сільськогосподарські культури, традиційне полонинське господарство, гуцульські прикраси, символ лицарства та інші. Змістовні розповіді на ці теми викликали жвавий інтерес в інтернет-користувачів.

З метою вивчення високогірної флори Карпат та на відзначення Міжнародного дня біологічного різноманіття онлайн-читачам було запропоновано визначити рослини за опублікованими на сторінці «Карпатський біосферний заповідник» фотографіями. Кілька учасників підписували фото у коментарях, за найбільшою кількістю правильних відповідей і було визначено переможців. Ними стали: I місце – Т. Дудник, II місце – І. Смаль, III місце – Р. Стан.

Щороку асамблеєю ООН обирається тема, під егідою якої проводяться природоохоронні заходи приурочені до Дня охорони навколишнього середовища. Основна ціль даних заходів – це привернення уваги суспільства до гострої проблеми збереження світового довкілля. У 2020 темою року було обрано «біорізноманіття» – як складну павутинку, в якій усі її частини міцно пов'язані між собою.

Для відзначення екосвята онлайн було запропоновано стати учасниками відомої інтелектуальної гри «Вірю – не вірю». На запитання потрібно було дати відповіді «так», «вірю», або «ні», «не вірю» (тобто, чи відповідає дійсності наведена інформація).

Щороку це свято відзначалось проведенням Днів води, флори, фауни, ентомолога, лісу тощо на центральній садибі заповідника. Однак цьогорічне проведення таких масштабних днів із залученням великої кількості школярів було неможливим через карантинні обмеження. Проте працівники Музею екології гір у рубриці «Гасмниці музейної полиці» максимально розкрили теми іхтіофауна, батрахофауна, герпетофауна та інші у відповідних публікаціях для всіх бажаючих поглиблено вивчати тваринний світ Карпатського регіону.

До відзначення професійного свята Дня працівника природно-заповідної справи екоосвітняни вкотре продемонстрували онлайн-активність. Для активних користувачів соцмереж екоосвітняни підготували угорський кросворд (філворд) «Професії КБЗ», в якому були зашифровані 22 професії працівників природно-заповідного фонду. Першою розшифрувала філворд наша інтернет-читачка Белус С. (м.Рахів). Вона отримала у подарунок саджанець туї, вирощений у розсаднику декоративних і рідкісних видів рослин КБЗ. Крім цього, опубліковано фото-вікторину «Лікарські рослини Карпат» та започатковано рубрику «До дня працівника природно-заповідної справи» – серія публікацій про рослини-символи Карпатських гір і лісів – едельвейс, папороть, лілію лісову, «червону руту» (рододендрон східнокарпатський) тощо.

Впродовж літа на сторінці «Карпатський біосферний заповідник» було започатковано іншу рубрику «Еко-цікавинки». Публікації рубрики на різні теми: «Цікаво про тварин», «Інвазійні рослини» та інші отримали значну кількість вподобайок та поширень від наших онлайн-читачів.

Напередодні Всесвітнього дня туризму екоосвітняни підготували чергову фото-вікторину «Туристичні родзинки Карпатського біосферного заповідника». Вікторина проводилась з метою популяризації багатого туристично-

рекреаційного потенціалу КБЗ. Серед відібраних світлин потрібно було вказати назви природних і культурних пам'яток. Розрахована вікторина як на старшокласників загальноосвітніх шкіл так і всіх охочих.

В рамках співпраці Музею екології гір та Музею гуцульської бринзі (м. Рахів), музейниками заповідника було розроблено пізнавальну вікторину «Знаймо хто'смо», приурочену до відзначення Днів європейської спадщини в Україні.

В рамках проведення Міжнародного тижня дикої природи (Вілдернесу) в Україні, працівники відділів науково-дослідної роботи та міжнародної співпраці, рекреації та сталого розвитку та екологічної освіти Карпатського біосферного заповідника підготували 30-хвилинний екологічний фільм «Карпатський біосферний заповідник та його Вілдернес». Основна частина відео була відзнята у Кузійському природоохоронному науково-дослідному відділенні і знайомила глядачів з усіма територіями, які отримали дипломи Європейського товариства дикої природи. У фінальній частині фільму діти – школярі місцевих шкіл – розповідають, як саме вони бачать збереження природи і закликають всіх людей бути свідомими по відношенню до навколишнього середовища. Це стало частиною концепції «Поважай природу!», яку зараз активно впроваджує Європейське товариство дикої природи спільно з установами – партнерами природно-заповідного фонду.

У рамках впровадження цієї ж концепції 22 жовтня у Костилівській ЗОШ І-ІІІ ст. та Вільховатській ЗОШ І ст. були проведені екоуроки «Поважай природу!». Вони містили презентацію про дикі тварини краю та цікавий буклет-розмальовку з різноплановими завданнями для дітей.

З нагоди відзначення Дня заснування Карпатського заповідника працівники відділу екоосвіти підготували відеоролик «Бережи природу!», в якому акторами стали учні 2-В класу Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. № 1.

Також екопросвітники розробили та провели квест на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника. Учасниками даного заходу стали учні 9-го класу Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2. Дві команди учасників «Ластівки» і «Проліски» виконували різноманітні завдання на 5-ти локаціях садиби – станціях квесту – від центрального входу заповідника до «Водоспаду здоров'я». Школярі малювали еко-плакати, сортували сміття та відповідали на запитання, пов'язані з діяльністю заповідника. Подія відбувалась на свіжому повітрі, отже всі учасники отримали гарний настрій та заряд бадьорості, перемогу виборола команда «Проліски».

30 листопада волонтери США та Великобританії влаштовують заходи, націлені привернути увагу людства до проблеми вимирання біологічних видів. З метою привернення уваги читачів до рідкісних та зникаючих видів, які все ще зустрічаються на території Карпатського біосферного заповідника, екоосвітняни установи здійснили серію публікацій до рубрики «Я можу зникнути назавжди», перша з яких набрала максимальну кількість вподобань та репостів впродовж 2020 року, а саме про kota лісового.

У грудні розпочались традиційні зимові екологічні акції «Годівничка» та «Збережи ялинку!». На початку місяця було проведено низку занять на теми

збереження та підгодівлі птахів, як зимують тварини та птахи взимку, виготовлення годівничок з підручних матеріалів тощо. Комплексні заняття проведені з уч. 1-4 кл. та 7-8 кл. Рахівської ЗОШ №1 I-III ст. з угорською мовою навчання, дошкільнятами Костилівського ДНЗ та уч. 1-4 кл. Костилівської ЗОШ I-III ст.

Організація та участь у виставках, фестивалях, заходах, приурочених до етнографічних та культурно-історичних подій

У 2020 році масові заходи не відбувалися у зв'язку із карантинними обмеженнями, зумовленими пандемією COVID-19.

Діяльність координаційної ради заповідника

11 червня 2020 року, в місті Рахів, пройшло розширене засідання Координаційної ради із питань місцевого самоврядування Рахівської районної ради, на якому обговорено важливе питання «Про вжиття необхідних заходів щодо збереження Рахівського району як окремої адміністративно-територіальної одиниці». В роботі Координаційної ради взяли участь керівники Рахівської районної ради та районної державної адміністрації, народна дитутатка України І. Климпуш-Цинцадзе, політик, дипломат, народний депутат України II та IV скликань, перший міністр транспорту України, надзвичайний і Повноважний Посол України О. Климпуш, голова громадської організації Всеукраїнське товариство «Гуцульщина» Д. Стефлюк, голови сільських, селищних та міської рад, депутати сільських, селищних, міської, районної та обласної рад, окремі керівники державних установ, місцеві підприємці, громадські активісти та представники преси й інші зацікавлені сторони.

За результатами обговорення прийнято відповідне звернення до Офісу Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Закарпатської обласної державної адміністрації, Закарпатської обласної ради, Народних депутатів України І. Климпуш-Цинцадзе і В. Петьовки та утворено робочу групу для напрацювання пропозицій та оперативного реагування на розвиток ситуації щодо збереження Рахівського району як окремої адміністративно-територіальної одиниці.

3 грудня відбулося чергове засідання Координаційної ради КБЗ. У зв'язку з пандемією коронавірусу воно пройшло в змішаному режимі – частина членів ради працювала в традиційному форматі, у той час як решту брали участь у засіданні дистанційно з використанням платформи ZOOM.

2020 рік є особливим не лише у контексті пандемії, яка змушує шукати нові не традиційні рішення, але й у плані виборів до місцевих органів самоврядування та завершення чергового етапу адміністративної реформи. Цьогорічне засідання Координаційної ради стало останнім для її старого складу, який суттєво оновиться за результатами виборів вже на початку 2021 р. Такий стан справ позначився на порядку денному засідання, який у цілому носив підсумковий характер.

Ключовим питанням на засіданні був розгляд результатів реалізації Концепції сталого розвитку в межах Карпатського біосферного резервату за період із 2015 по 2019 рр. З інших питань, розглянутих на засіданні, варто відзначити доповідь заст. директора М.І. Гречука про стан виконання Проекту

організації території КБЗ та охорони його природних комплексів у 2019-2020 рр.; інформацію нач. відділу відтворення, збереження природних екосистем та використання природних ресурсів П.В. Ворохти про стан реалізації заходів із підтримки традиційного природокористування на території КБЗ і розгорнутий виступ начальниці відділу екологічної освітньо-виховної роботи В.В. Бундзяк про основні напрямки і перспективи еколого-освітньої роботи на території сталого розвитку Карпатського біосферного резервату. Враховуючи, що участь у грудневому засіданні Координаційної ради брало багато голів територіальних громад, каденції яких завершилися за результатами виборів у жовтні ц.р., було особливо наголошено, що лише завдяки співпраці з ними адміністрація КБЗ зуміла кардинально змінити відношення населення до нашої установи.

Круглі столи і конференції

24 лютого 2020 року в Ужгороді, відбулося засідання круглого столу «Актуальні питання збереження біологічного та ландшафтного різноманіття». Його організаторами виступили ГО «Природа. Наука. Технології» (Київ) та Мукачівська Православна єпархія.

У науковому зібранні взяли участь десятки науковців, представників духовенства, органів влади та громадськості з Києва, Львова, Ужгорода та інших міст України. Відбувалася подія в Ужгородському Свято-Воскресенському чоловічому монастирі Української православної церкви. Широке коло проблем збереження природи, зокрема її біологічного та ландшафтного різноманіття, порушувалось на «круглому столі» майже у 20 доповідях та повідомленнях.

28 лютого в румунському педагогічному ліцеї ім. Т.Шевченка, у м. Сігет Мармаціей, пройшов Міжнародний круглий стіл «Про активізацію українсько-румунської співпраці в навчально-освітній та екологічних сферах».

В доповідях та виступах директора ліцею доктора В.Куреляка, голови Марамороської філії Союзу українців Румунії М.Петрецького, головного радника Міністерства освіти Румунії Е.Кодря, доктора біологічних наук, професора Ф.Гамора, заступника директора Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (ЗІППО) О.Іванець, керівника Закарпатського благодійного фонду «Освіта», завідувача кафедри менеджменту та інноваційного розвитку освіти ЗІППО Б.Качура, доктора фізико-математичних наук, професора В.Хименця (ЗІППО), доцента Мукачівського державного університету М.Качур та інших ораторів, обговорено стан та деякі аспекти активізації навчально-освітньої роботи та екологічного виховання серед молоді українських громад на території Румунії.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. Адреса в інтернет-мережі <http://cbr.nature.org.ua>. Веб-сторінка містить розділи: Новини (архів) Адміністрація Карта Основна інформація Науковий відділ Охорона території Функціональне зонування Флора Фауна Екотуризм Видання і публікації Відео Музей Геологія та геоморфологія Природні оселища Пам'ятки культури Екоосвіта Фотогалерея 3D Домашні сторінки Лінки

На порталі регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та ін. Однак, веб-портал потребує інформаційного, дизайнерського та функціонального оновлення.

У мережі «Фейсбук» створені три сторінки: «Карпатський біосферний заповідник», «Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника» та «Дослідний розсадник декоративних культур». На цих сторінках регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото краєвидів, окремих видів флори та фауни тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

У звітному році здійснено перевидання буклету плакатного типу (формат А2) «Карпатський біосферний заповідник». Зокрема, актуалізовано інформацію, фотоілюстрації та картографічні матеріали – тут нанесено транзитну зону Карпатського біосферного резервату. Загальний наклад видання складає 5 тисяч примірників.

У 2020 році розпочато видавництво інформаційних матеріалів про рідкісні та зникаючі види заповідника (запланована до видання серія ботанічних та фауністичних науково-популярних буклетів). Зокрема, видано буклет «Дзвоники карпатські», підготовлений науковцем ботанічної лабораторії. Видання містить короткий ботанічний опис, особливості екології та проблеми збереження виду. Багаті ілюстративні матеріали підібрані з фототеки установи. Загальний наклад видання складає 1500 примірників.

Для реклами Музею екології гір виготовлено флаєри, які вже частково поширені в туристичних закладах Рахівського району, а в подальшому розсилатимуться установам-партнерам ПЗФ та туристичним агенціям. Загальний наклад видання складає 1 тисяча примірників.

Видання сувенірної продукції здійснювалося для Музею екології гір – виготовлено магніт (300 шт.), кишенькові календарі (1000 шт.).

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 6 номерів, як передбачено Статутом видання. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера

екологічної газети районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т.ч., шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2019 р.). На 179 сторінках видання розмістилося 82 матеріали, авторами переважної більшості яких виступили працівники установи – науковці та екопросвітники. Часопис містить дві кольорові вкладки, на яких розмістилося 9 кольорових фотографій.

Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2020 рік.

Вже п'ятий рік поспіль видається науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат».

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	17	Колектив КБЗ
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «СТБ» «Інтер», «Рада», «24»; обласні: Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса», «М-студіо», РТК-Хуст)	10	Колектив КБЗ
Електронні ЗМІ	Близько 150	Відділ ЕОВР, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	–	–
Соціальні мережі	регулярно	Відділ ЕОВР, відділ рекреації, ботанічна лабораторія, редакційно-видавничий відділ

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

1. «Хто де, але купався» – вл. Інформація, «Зоря Рахівщини» від 25 січня 2020 р.;
2. «Закарпатські науковці та освітяни відвідали єдиний в Румунії український педагогічний університет» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» від 7 березня 2020 р.;
3. «Єдиний у Румунії український Педагогічний ліцей ім. Тараса Шевченка потребує методичної і матеріально-технічної допомоги» – Федір Гамор, «Голос України» від 13 березня 2020р.;

4. «Природа – дар божий, тому бережливе ставлення до неї – святий обов’язок кожної людини» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» від 28 березня 2020 р.;
5. «Долина нарцисів на Хустщині горіла двічі за тиждень, паля знайшли» – вл. інформація, «Новини Закарпаття» від 4 квітня 2020 р.;
6. «Поліція розшукала паля Долини нарцисів» – Василь Нитка, «Голос України» від 1 квітня 2020 р.;
7. «Карпатській буйволи оселилися в Долині нарцисів, аби рятувати її від верболозу» – Наталія Маджара, «Новини Закарпаття» від 9 травня 2020 р.;
8. «Долина нарцисів цвіте» – вл. інф., «Новини Закарпаття» від 9 травня 2020 р.;
9. «Було відчуття, що додому не повернуся» – Анріана Леле, «Зоря Рахівщини» від 23 травня 2020 р.;
10. «Карпатський біосферний заповідник пройшов державну атестацію як наукова установа» – за матеріалами ЗМІ, «Зоря Рахівщини» від 27 червня 2020 р.;
11. «Закарпатська Гуцульщина: зберегти воедино унікальні природні й культурні цінності» – Федір Гамор, «Голос України» від 16 червня 2020 р.;
12. «Чи допоможе реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади зберегти унікальні природні й культурні цінності Закарпатської Гуцульщини» – Федір Гамор, Микола Попенко – «Зоря Рахівщини» від 13 червня 2020 р.;
13. «І все – таки: чому виходять річки з берегів, або чи можна мінімізувати наслідки руйнівних повеней у Карпатському регіоні?» – Федір Гамор, «Голос України» від 21 липня 2020 р.
14. «Становлення Карпатського біосферного резервату як модельної території довгострокового сталого розвитку» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» від 20 жовтня 2020 р.;
15. «До переліку елементів нематеріальної спадщини ЮНЕСКО рекомендовано включити Карпатське ліжникарство» – Федір Гамор, «Зоря Рахівщини» від 23 жовтня 2020 р.;
16. «Спорудження на Закарпатті Міжнародного екологічного центру букових пралісів передбачено урядом України. Коли розпочнеться?» – Федір Гамор, «Голос України» від 19 листопада 2020 р.;
17. «Про результати реалізації концепції сталого розвитку в Межах Карпатського біосферного резервату за п’ятирічний період» – Микола Рибак, «Зоря Рахівщини» від 12 грудня 2020 р.

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері.

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо

2-3 січня 2020р. на центральній садибі Карпатського біосферного заповідника відбувся тренінг з написання проєктів. Організаторами виступили викладачі кафедри «Екологія» Національного транспортного університету та адміністрація Карпатського біосферного заповідника. Участь взяли близько 20 працівників заповідника – екопросвітники, фахівці з рекреації, науковці та економісти. Дводенне навчання містило теоретичну інформацію та практичні завдання.

13 травня начальник та заступник відділу еколого-освітньої роботи взяли участь у вебінарі «Квест, як альтернатива традиційним екскурсіям», організованим в рамках Проєкту "COWBOYKY: Український дикий захід", що реалізується Новоміською сільською радою у партнерстві з Західноукраїнським ресурсним центром, ОСН "Горизонт" та ЮК "Моріс Груп" за фінансової підтримки Європейського Союзу у рамках ініціативи "Мери за економічне зростання".

Також працівники відділів екологічної освіти та рекреації і міжнародної співпраці взяли участь у освітніх онлайн-сесіях тренінгового курсу «Туризм та управління відходами на природоохоронних територіях», що відбувся 20-22 травня 2020.

Цього року, на продовження ідеї заснування школи рейнджерів на зразок США, Європейське Товариство Дикої Природи організувало Навчальну Академію Влодо Ванчури, яка пропонує кілька навчальних онлайн курсів та вебінарів. Зокрема, спільно з українським Міністерством екології та природних ресурсів (перейменоване на Міністерство енергетики та захисту довкілля) у співпраці з Державною Екологічною Академією Післядипломної Освіти та Управління, було розроблено навчальну програму освітнього он-лайн курсу "Туризм та управління відходами на природоохоронних територіях». Тематика курсу спеціально розроблена для працівників природоохоронних територій, рейнджерів, громадських організацій та зацікавлених сторін в Україні. Проєкт співфінансується Європейською асоціацією охорони навколишнього природного середовища. Увага зосереджувалася на широкому колі тем, які стосуються охорони природи та сталого туризму, з прицілом на спеціалістів, які працюють на природоохоронних територіях та територіях Дикої Природи, на рейнджерів, науковців-дослідників Дикої Природи та шанувальників Вілдернесу. Навчання проходило англійською мовою із забезпеченням перекладу, на базі комунікаційної онлайн платформи Зум (Zoom).

У травні-червні 2020 року п'ять спеціалістів Карпатського біосферного заповідника успішно пройшли навчання за даним курсом та здобули нові знання та навички для використання в подальшій роботі.

Курс складався з 5 навчальних сесій за наступними темами:

- Тема 1. – Історія та роль рейнджерів у природоохоронних територіях.
- Тема 2. – Туризм на природоохоронних територіях: Місія неможлива?"

- Тема 3. – Вказівки та принципи концепції «Поважай природу» щодо туризму на природі.
- Тема 4. – Інтерпретація природи.
- Тема 5. – Поводження з відходами на природоохоронних територіях та законодавство України

Загалом, курс звів до купи близько 50 учасників з різних країн та установ. Лекторами виступили досвідчені спеціалісти Європейського Товариства Дикої Природи, викладачі Державної Екологічної Академії Післядипломної Освіти та Управління, також запрошені спеціалісти, фахівці з окремих напрямків по тематиці курсу. В процесі навчання було прослухано інформацію про різні аспекти природоохоронної діяльності, з наголосом на розвиток сталого туризму та управління відходами.

Спочатку було представлено інформацію про історію розвитку рейнджерства, обов'язки і роль рейнджерів для природоохоронних територій в різних куточках світу, а також про виклики та проблемні питання в їхній роботі. Під час роботи у групах всі мали можливість поспілкуватися між собою та обговорити питання ролі рейнджерів в українських реаліях.

Наступний тематичний блок розкривав тему розвитку туризму на природоохоронних територіях та його правильний менеджмент. Було обговорено саме явище туристичної діяльності на природоохоронних територіях та приклади ефективного менеджменту в різних країнах. Спілкування під час роботи у групах дало можливість учасникам дізнатися про стан та перспективи такої діяльності на різних природоохоронних територіях України, а також дізнатися про спільні проблемні моменти та поділитися успішними прикладами їх вирішення.

Серед нових ідей курсу було представлено концепцію «Поважай Природу», щодо туризму на природі. Дана концепція базується на американському аналозі під назвою «Не залишай сліду», проте адаптована під Європейські реалії. Всі мали можливість оцінити простоту і доступність положень та принципів концепції а також обговорити проблеми комунікації з відвідувачами та недоліки в наявному інформуванні щодо поведінки на природі. Також в рамках співпраці з Європейським Товариством Дикої Природи, всі учасники Мережі Вілдернесу мали можливість отримати матеріали по даній концепції для роботи з відвідувачами та поширення на своїй території.

Далі, учасники познайомилися з цікавою темою – «Інтерпретація природи», її поняттями та інструментами, та мали можливість обговорити потребу та дієвість використання механізмів інтерпретації при роботі як з відвідувачами, так і з місцевими громадами.

На завершення курсу учасники поспілкувалися на тему «Поводження з відходами на природоохоронних територіях». Дане питання є проблемним для багатьох населених пунктів, де знаходяться природоохоронні території, а його вирішення вимагає більш комплексного підходу та співпраці на рівні органів влади, за участі і місцевих громад. Було представлено ситуацію з управлінням відходами на природоохоронних територіях в інших країнах, а також показано гарні приклади управління відходами та співпраці з різними цільовими групами як за кордоном, так і в Україні. Під час роботи у групах всі учасники мали можливість самостійно спробувати розробити програму освітньої кампанії щодо

відходів на природоохоронних територіях або організувати кампанію по прибиранню на природоохоронній території, а також обговорити виклики, які виникають щодо управління відходами на природоохоронних територіях та як з ними боротись.

За результатами проходження курсу учасники отримали Свідоцтва про підвищення кваліфікації від Державної Екологічної Академії Післядипломної Освіти та Управління, а також Сертифікати про участь від Європейського Товариства Дикої Природи.

Найактивнішими учасниками онлайн навчань стали фахівці відділів рекреації та міжнародної співпраці, науково-дослідної роботи та сталого розвитку. Зокрема, вони взяли участь у наступних заходах;

Тренінги, навчальні курси:

1. 20 травня – 17 червня 2020р. - навчання та робота по інформаційних блоках сертифікованого *онлайн курсу «Туризм та управління відходами на природоохоронних територіях»*:
 - «Історія та роль рейнджерів у природоохоронних територіях» 20 травня 2020р.
 - «Менеджмент туризму на природоохоронних територіях»
 - «Представлення положень та принципів концепції «Поважає природу» для туризму у природі».
 - «Інтерпретація природи»
 - «Поводження з відходами на природоохоронних територіях». А також успішно пройдено підсумкове тестування.
2. 16-24 листопада 2020р. – навчальний онлайн-курс підвищення кваліфікації «Система екологічної освітньо-виховної роботи в установах ПЗФ» (Екологічна академія спільно з Товариством Дикої Природи).
3. 5-15 грудня 2020р. – онлайн-курс з побудови сталого зеленого туризму «Школа сталого зеленого туризму», що організований Установою "АГЕНЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ" за участі провідних фахівців-експертів з окремих напрямків.

Семінари, вебінари:

1. 21 квітня 2020р. – участь в електронному вебінарі про Вілдернес Центральної та Східної Європи.
2. 5 травня 2020р. – участь в електронному вебінарі «Європейська Мережа Дикої Природи: Вілдернес України».
3. 13 травня 2020р. – участь у вебінарі на тему «Квести, як альтернатива традиційним екскурсіям».
4. 6 червня 2020р. – участь у вебінарі під назвою «Онлайн. Перетворення викликів у можливості», організованому програмою обміну MEET UP! Німецько-українські зустрічі молоді.

5. Участь в серії інтерактивних вебінарів, організованих програмою МАБ ЮНЕСКО для біосферних резерватів:
- 9 червня 2020р. – участь в першому вебінарі: «Комунікація Біосферних Резерватів».
 - 25 червня 2020р. – участь в другому вебінарі: «Перезапуск відповідального туризму»
 - 30 липня 2020р. – участь у третьому вебінарі: «Молодіжна активність в роботі БР».
 - 03 вересня 2020р. – участь у четвертому вебінарі: «Залучення місцевого бізнесу до БР, приклади успішної співпраці».
6. Участь в роботі онлайн семінарів в рамках проекту для українських БР під керівництвом Університету сталого розвитку м. Еберсвальде спільно з Фондом Зукова на тему «Екосистемної адаптації до змін клімату»:
- 13,20,24,28 липня 2020р. – участь у серії вебінарів на тему «Екосистемної адаптації до змін клімату» (теми: загальне представлення ідеї проекту, аналіз наступних екосистем: сільськогосподарські угіддя, лісові екосистеми, водно-болотні угіддя).
 - 10 серпня 2020р. – онлайн семінар, робота із застосуванням підходу системи МАРІСКО, на тему Водно-болотні угіддя.
 - 14 серпня 2020р. – онлайн семінар, із застосуванням підходу системи МАРІСКО, на тему Водні екосистеми.
 - 26 серпня 2020р. – онлайн семінар, із застосуванням підходу системи МАРІСКО, тема «Підведення підсумків та представлення подальших кроків стосовно планування та втілення стратегій».
 - 9 вересня 2020р. – онлайн семінар, із застосуванням підходу системи МАРІСКО, на тему «Представлення інструментів стратегічного планування та складання плану моніторингу – інструменти та методи».
 - 15 вересня 2020р. – онлайн семінар, із застосуванням підходу системи МАРІСКО, на тему «Представлення учасниками напрацювань по підбору стратегій для подальшого опрацювання та складання планів по втіленню та моніторингу».
 - 08 жовтня 2020р. - онлайн семінар, із застосуванням підходу системи МАРІСКО, на тему практичного втілення інструментів стратегічного планування та складання плану моніторингу – розробка планів по визначених стратегіях (Лісівництво).
 - 28 жовтня 2020р – участь в черговому онлайн семінарі, із застосуванням підходу системи МАРІСКО, на тему практичного втілення інструментів стратегічного планування та складання плану моніторингу – розробка планів по визначених стратегіях (Органічне фермерство).

- 20 листопада 2020р. – онлайн семінар, із застосуванням підходу системи MAPİCKO, на тему практичного втілення інструментів стратегічного планування та складання плану моніторингу – розробка планів по визначених стратегіях (Збільшення накопичення вологи у водно-болотних екосистемах і Раціональне та стале використання сільськогосподарських угідь).
 - 16 грудня 2020р. – заключний онлайн семінар, із застосуванням підходу системи MAPİCKO. Підведення підсумків та обмін враженнями, думками та ідеями щодо практичного втілення розроблених планів.
7. 03 вересня 2020р. – прослухано черговий навчальний вебінар по роботі з онлайн платформою Зум та про організацію зустрічей і проведення заходів.
 8. 18 вересня 2020р. – участь в онлайн семінарі Європейського Товариства Дикої Природи на тему «Управління туризмом та відходами в НПП «Синевир», обговорення проблемних питань та вироблення рекомендацій для покращення ситуації.
 9. 25 вересня 2020р. – участь в онлайн семінарі «Green Carpathians» (Зелені Карпати), організованому в рамках співпраці по проекту Centralparks, Інтеррег Східна Європа, за сприяння Європейського Товариства Дикої Природи. Тема: представлення транснаціональних дій і зусиль, спрямованих на збереження біорізноманіття Карпат в рамках різних проектів ([ConnectGREEN](#), [TransGREEN and SaveGREEN](#), [LIFE SwiPE](#)).
 10. 29 жовтня 2020р. – участь у виїзному семінарі ОДА, проведеному на території гірськолижного курорту Драгобрат з питань підготовки до зимового туристичного сезону та безпеки подорожуючих.
 11. 13-19 та 30 листопада 2020р. – участь в кількадечному онлайн семінарі організованому Університетом сталого розвитку м. Еберсвальде в рамках програми академічних обмінів ДААД на тему «Дослідження ролі Біосферних резерватів у сучасному світі».

Зустрічі, засідання, панельні дискусії

1. 28 квітня 2020р. – участь в підготовці та в представленні Української частини компонентів Спадщини на онлайн засіданні Спільного Менеджмент Комітету Об'єкту Всесвітньої Спадщини.
2. 12 травня 2020р. – Експертна Панельна дискусія: «Чи матиме пандемія коронавірусу тривалий вплив на природоохоронні заходи», організовану ТОВ Дикої Природи
3. 21 травня 2020р. – координація та участь у веб-зустрічі щодо обговорення шляхів співпраці та втілення заходів проекту COST, спільно з ТОВ

- «Дикої Природи» (учасники проекту від КБЗ - Волощук М.І. та Романюк М.М.).
4. 25-29 травня 2020р. –участь у проведенні онлайн віртуальної екскурсії-практики для студентів університету сталого розвитку м. Еберсвальде. Надання фахових коментарів та відповідей на запитання студентів різних робочих груп.
 5. 9 червня 2020р – участь у Zoom зустрічі з Нідерландською журналісткою та письменницею щодо можливості візиту до КБЗ для роботи над написанням розповідного роману про природоохоронну діяльність з різних кутів зору.
 6. 12 червня 2020р. – участь в підсумковому «дебріфінгу» спільно із всіма учасниками віртуальної студентської екскурсії Університету Сталого Розвитку м. Еберсвальде, для підведення підсумків роботи, отримання відгуків учасників заходу, та для аналізу отриманих результатів.
 7. 24 червня 2020р. – участь в онлайн зустрічі-презентації нової структури в рамках Університету Еберсвальде «Інститут Біосферних Резерватів», та взято участь в обговоренні формату та напрямків співпраці, а також представлення КБЗ в інформаційній базі Інституту а також спілкування з студентською групою Еберсвальде, в рамках проведеної віртуальної екскурсії, та відповіді на запитання по транскордонній співпраці та по створенню транскордонного біосферного резервату з Румунією.
 8. 26 червня 2020р. – участь в онлайн зустрічі-презентації нової навчальної програми для магістрів Університету Сталого Розвитку м. Еберсвальде, під назвою «Менеджмент Біосферних Резерватів», участь в обговоренні перспектив співпраці та відповіді на питання студентів щодо біосферних резерватів.
 9. 30 червня 2020 р. – участь в консультаційній онлайн зустрічі з представниками Європейського Товариства Дикої Природи щодо продовження співпраці та консультування з питань сталого туризму та поводження з відходами. Представлення презентації про КБЗ та інформації про основні виклики в діяльності для спільного пошуку можливих рішень та обговорення досвіду інших природоохоронних установ. Також було обговорено кілька можливих ідей для співпраці та подальшого опрацювання, домовлено про проведення ще однієї зустрічі.
 - 10.11 серпня 2020р. - участь в консультаційній онлайн зустрічі з представниками Європейського Товариства Дикої Природи щодо продовження співпраці та консультування з питань сталого туризму та поводження з відходами. Представлення інформації на продовження обговорених проблем (під час попереднього спілкування 30 червня 2020) та обговорення можливого розвитку співпраці у визначених напрямках.

Також було обговорено кілька можливих ідей для співпраці та подальшого опрацювання, зокрема стосовно заснування школи рейнджерів на базі КБЗ, поширення європейського досвіду та поширення інформаційних матеріалів концепції «Поважай природу», облаштування експозиції інформаційного центру букових пралісів на зразок німецького, із сприянням ЄТДП, а також щодо участі КБЗ в «Європейському Тижні Дикої Природи» та представленні інформаційних презентацій та інших матеріалів про установу.

- 11.18 серпня 2020р. – участь в онлайн зустрічі з К. Целіс – новим координатором ЮНЕСКО, представником нового керівного офісу управління Об'єктом Всесвітньої Природної Спадщини, обговорення поточних питань управління об'єктом спадщини, а також спілкування стосовно запланованої зустрічі менеджмент комітету та позиція КБЗ.
- 12.06 жовтня 2020р. – участь в онлайн засіданні Спільного менеджмент комітету по Об'єкту Спадщини ЮНЕСКО, представлення України та інформації про зміни, що відбулися за рік, на основі складових частин КБЗ. Участь в плануванні роботи робочих груп по розгляду окремих питань.
- 13.09 жовтня 2020р – участь в онлайн зустрічі-наradі щодо обговорення пропонуваної структури сайтів установ ПЗФ, в рамках діяльності Українсько-Німецького проекту, узгодження розділів та пропонуваніх змін.
- 14.14 жовтня 2020 р. – на запрошення керівного офісу Об'єкту Спадщини, участь в онлайн-зустрічі для представлення нової кафедри «Менеджмент природоохоронних територій», одобреної ЮНЕСКО при Карінтському Університеті Прикладних Наук Австрії.
- 15.19 листопада 2020р. – участь в онлайн зустрічі робочої групи по Об'єкту Спадщини щодо статусу розробки настановчих документів, розподілу буферної зони та питання інфраструктури (створення нової та догляд за існуючою, в межах буферної зони об'єкта).
- 16.24 листопада 2020р. – онлайн зустріч з експертом українсько-німецького проекту по рекреаційній складовій стосовно переліку необхідного туристичного спорядження та картування наявних кемпінгових зон та місць короткострокової рекреації.
- 17.9 грудня 2020р. – онлайн засідання Спільного менеджмент комітету по Об'єкту Спадщини ЮНЕСКО на тему вироблення уніфікованого підходу та спільної термінології по лісівництву, лісовому господарству та лісокористуванню.
- 18.21 грудня 2020р. – участь в онлайн зустрічі в рамках діяльності Українсько-Німецького проекту, щодо опрацювання розробленої

«Дорожньої карти розвитку екотуризму для Карпатського БЗ», уточнення, виправлення та затвердження для подальшого втілення.

Конференції, форуми:

1. 14 травня 2020р. - взято участь в онлайн конференції щодо сталого туризму та заслухано інформацію про результати роботи проекту (Проект СЕЕТО – Центрально-Європейські Інструменти охорони природи та Екотуризму).

У вищих навчальних закладах здобуває освіту двоє працівників установи.

- Дуб І.І. – провідний інженер відділу Служби державної охорони, спеціальність «Екологія», сьомий курс, Національний університет водного господарства та природокористування;
- Химинець М.І. – заступник начальника Угольського ПНДВ, спеціальність «Екологія», другий курс, факультет «Лісове та садово-паркове господарство», Львівський Національний лісотехнічний університет;

Завершила навчання та отримала Диплом про здобуття ступеню бакалавра у звітному році Савляк М.І. – провідний економіст, спеціальність «Облік і оподаткування», Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника.

4.2. Організація та проведення в установі ПЗФ навчання, семінарів та зустрічей з обміну досвідом для підвищення кваліфікації працівників Карпатського біосферного заповідника

На центральній садибі Карпатського біосферного заповідника проводились робочі наради з керівниками природоохоронних науково-дослідних відділень, структурних підрозділів. Окрім поточних питань, на цих зібраннях обговорювався досвід керівників установи (директора, заступників) щодо участі в семінарах, нарадах при Мінприроди, голові Закарпатської ОДА та ін., доносились інформація щодо змін в природоохоронному законодавстві.

17-21 лютого на доручення Міністерства енергетики та захисту довкілля на центральній садибі КБЗ проходили курси підвищення кваліфікації фахівців за темою «Загальний курс з охорони праці».

Участь взяли майже 200 працівників КБЗ: начальники структурних підрозділів та ПНД відділень, їх заступники, майстри лісу та працівники відділів. Важливо, що організатори, на звернення працівників заповідника, надали можливість прослуховування лекцій через програму Viber. Це дозволило працівникам на ПНД відділеннях навчатися без відриву від роботи.

Курс включав наступні теми: «Надання першої домедичної допомоги»; «Правила безпеки при роботі на комп'ютерах і гігієна праці»; «Пожежна безпека»; «Енергоефективність та енергозбереження»; «Правила охорони праці під час вантажно-розвантажувальних робіт»; «Безпека праці в галузі та електробезпека».

По завершенні курсів працівники заповідника склали іспит та отримали посвідчення і свідоцтва.

У звітному році всі екопросвітники установи, працівники відділу рекреації та міжнародної співпраці (загалом 10 осіб) пройшли курси підвищення кваліфікації, що проводилися Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. З 16 листопада по 24 листопада 2020 року прослухали курс лекцій «Система екологічної освітньо-виховної роботи в установах природно-заповідного фонду» обсягом 32 год. (1,07 кредиту ЄКТС). Під час курсів було опрацьовано теми: «Організаційні, нормативно-правові засади та напрями екологічної освітньо-виховної діяльності в установах ПЗФ», «Основи комунікації з питань збереження біорізноманіття», «WISDOM/Мудрість: шість кроків ефективної комунікації працівників установ ПЗФ», «Поводження з відходами на природоохоронних територіях», «Етика відносин з природою», «Інтерпритація природи». По завершенню навчання всі учасники отримали відповідні свідоцтва про підвищення кваліфікації.

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

Упродовж 25-29 травня 2020 р. на базі Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) відбулася чергова навчальна практика студентів з Університету сталого розвитку м. Еберсвальде, що в Німеччині. Цьогорічна практика проходила вже у 15-ий раз, але організувалася у незвичний спосіб. У зв'язку з пандемією коронавірусу вона трансформувалася у віртуальний захід, який проходив в Інтернет-середовищі з використанням сучасних комп'ютерних технологій. В їх основі лежала платформа Zoom, яка забезпечила одночасну комунікацію близько 50 осіб, що фізично перебували у чотирьох державах і 12-ти різних локаціях. Така «розпорошеність» пояснюється долученням до навчального процесу студентів і професорів ще з чотирьох вищих навчальних закладів, а саме Державного університету Молдови (м. Кишинів), Університету ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія), Національного лісотехнічного університету України (м. Львів) та Національного транспортного університету (м. Київ).

Основною темою практики-2020 був менеджмент природних ресурсів та екосистем у перехідних країнах, зокрема на прикладі України, Румунії та Молдови (під перехідними країнами розуміють такі, які знаходяться на шляху від тоталітаризму й планової економіки до демократії та ринкових відносин). Віртуальний захід розпочався із представлення загальної інформації про практику та знайомства учасників. Від імені КБЗ вітальне слово виголосив в.о. директора Микола Рибак. Сам процес навчання проходив в режимі онлайн-сесій, у рамках яких відбувалося представлення відповідних інформаційних матеріалів та їх обговорення, а також обмін думками і спілкування з організаціями та установами, що представляли зазначені вище перехідні країни. За результатами практичної роботи студентів – бакалаврів і магістрів, планується створити інформаційний веб-ресурс в електронному форматі, який буде доступний для загального користування в Університеті сталого розвитку м. Еберсвальде. Для забезпечення навчального процесу тематичними інформаційними матеріалами працівники КБЗ створили

низку двомовних відеосюжетів та коментованих презентацій, які також будуть інтегровані до цього онлайн інформаційного ресурсу під назвою «World Lecture Project».

Студенти працювали в змішаних робочих групах, які склалися з представників навчальних закладів Німеччини, України, Молдови та Румунії. Велика увага приділялася біосферним резерватам ЮНЕСКО, як модельним регіонам та діючим лабораторіям для реалізації концепції сталого розвитку. Не лишилася поза увагою і транскордонна співпраця. Зокрема, науковці КБЗ представили розгорнуту презентацію, присвячену проблематиці створення українсько-румунського транскордонного біосферного резервату в Мармароських горах.

Зважаючи на карантинні обмеження, та дистанційну форму навчання у вищих навчальних вузах кількість студентів, що проходили практику на території заповідника була обмеженою. Цього року Музей традиційно відвідали студенти географічного факультету Ужгородського НУ, географи та екологи Чернівецького НУ ім. В.Федьковича та Національного транспортного університету (спеціальностей 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища»).

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Розділ 3 «Еколого-освітні заходи»

За пунктом 1 «Організація та проведення еколого-освітніх заходів». Заплановано 2500 грн. Кошти використано у I кварталі на проведення акцій «Всесвітній день водно-болотних угідь», «Годівничка» та «Первоцвіт».

За пунктом 2 «Видання екопросвітньої літератури» заплановано 65000 грн. 12800 використані на видання буклету «Карпатський біосферний заповідник» формату А2 з карто-схемою заповідних масивів, фотоілюстраціями та інформацією про територію, історію, цінності та діяльність установи. Розпочато видавництво інформаційних матеріалів про рідкісні та зникаючі види заповідника (запланована до видання серія ботанічних та фауністичних науково-популярних буклетів). Зокрема, видано буклет «Дзвоники карпатські», підготовлений науковцем ботанічної лабораторії (використано 1800 грн). Загальний наклад видання склав 1500 примірників.

3575 грн. використано для виготовлення магнітів як сувенірно-друкованої продукції для Музею екології гір. Проведено електронні торги, укладено угоду, виготовлено 325 магнітів (згідно укладеної угоди).

У IV кварталі для виготовлення флаєрів «Музей екології гір» та календарів кишенькового формату використано 999 грн.

Видання періодики заповідника відбувалось і оплачувалось відповідно до плану екологічної освітньо-виховної роботи установи. Для регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» передбачено та укладено угоду на суму 17400 грн. (видано 6 номерів). На видання чергового номера Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати» укладено угоду на суму в розмірі 30920 грн.,

Частина коштів, передбачена для видання екопросвітницької літератури, переорієнтована на виготовлення інформаційних матеріалів для зовнішнього розміщення. Зокрема, виготовлено інформаційний стенд «Карпатський біосферний заповідник» і встановлено його в центрі с. Кваси. Робота виконувалась в рамках посилення зв'язків з територіальними громадами, що зафіксовано у відповідному Меморандумі про співпрацю. Для територій без вилучення у землекористувача виготовлено 3 інформаційні стенди «Карпатський біосферний заповідник», розроблені, змакетовані і виготовлені відповідно до Положення про єдині державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України. Вартість виготовлення даних стендів склала 4673,8 грн.

У IV кварталі виготовлено 4 рекламні щити «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» на пластиковій основі форматом 1,2x0,85 м з пластиковою кишенею для розміщення рекламних флаєрів. Щити виготовлено для розміщення в одному туристичному закладі Рахівщини, у візит-центрі Карпатського НПП (в рамках укладеної угоди про співпрацю установ ПЗФ Карпатського регіону) та у будівлях центрів (рад) двох ОТГ Рахівщини. На дані роботи спрямовано 4798,08 грн.

За пунктом 5 «Утримання музеїв, інформаційних та еколого-освітніх центрів» Заплановано 4000 грн. Використано 2738,96 грн. для заміни придорожніх вказівних знаків, що встановлені на трасі Н09 «Мукачєво-Рогатин» за 1 км до Музею екології гір (з боку Мукачєва та з боку Рогатина). Знаки двосторонні, великоформатні.

За пунктом 7 «Створення та утримання екологічних стежок, маршрутів» було заплановано 6000 грн. Використано 4095 грн. для виготовлення інформаційних стендів для екологічної стежки «До Соколиного берда» (Кузійське ПНДВ) та виготовлення банера «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» (заміна на трасі національного значення Н09 «Мукачєво-Рогатин»).

У III кварталі Фонд WWF-Україна 01.09.2020 р. передав нашій установі на безоплатній основі 4 стенди «Як поводитися у місцях, де живуть ведмеді». Стенди мають розмір 1,0x1,70 м і містять практичні рекомендації для туристів щодо поведінки при несподіваній зустрічі з ведмедями у дикій природі.

Європейське Товариство Дикої природи виготовило для КБЗ інформаційні двомовні знаки «Поважај природу» 2,0x1,0 м.

Благодійний внесок від приватної особи, громадянина Нідерландів, поступив на рахунок Карпатського біосферного заповідника і дозволив покращити матеріально-технічне забезпечення установи в цілому і відділу еколого-освітньої роботи зокрема. Так, у III кварталі відділу надійшов як благодійна допомога фотоапарат SONY CyberShot (такий, що був у використанні), штатив Manfrotto і ручний стабілізатор Zhiyun Crane M. Загальна вартість отриманих предметів склала 12500 грн. А в IV кварталі надійшов комп'ютер (комплект – системний блок і монітор) загальною вартістю 11987,0 грн.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-ХІІ Про природно-заповідний фонд України, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755–VI (із внесеними змінами), Законом України від 28.12.2014, № 80-VIII “Про державний бюджет України на 2015 рік”(із змінами), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами внесеними Постановою КМУ від 02.06.03 № 827); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об’єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.09.2011 року № 336 та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2020 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника **452318** грн., у т.ч. **405670** грн. за відвідування екотуристичних маршрутів та екологічних стежок, **22805** – зав відвідування еколого-освітніх центрів, **21816** – від проживання в готелях та гостьових кімнатах, туристичного супроводу, фотографування та ін., **2090** грн. – від реалізації друкованої продукції.

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях станом на 01.12.2020 р.

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське, у т.ч.: <ul style="list-style-type: none"> • Демонстраційне форелеве господарство (в комплексі з ІТЦ «Карпатська форель») • Маршрут на г. Поп Іван Марамороський 	139415
2.	Богдан-Петроське	11265
3.	Чорногірське	39515
4.	Угольське	6120
5.	Широколужанське	0
6.	Марамороське	10440
7.	Кісвянське	0
8.	Кузійське	1890

9.	Кевелівське	8960
10.	Рахів-Берлебаське	1130
11.	Петрос-Говерлянське	129085
12.	«Долина нарцисів» (під час масового цвітіння)	57850
Загалом (станом на 01.12.2020 р.)		405670

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ «Долина нарцисів» ім. проф. В. Комендаря (далі Долина нарцисів), Петрос-Говерлянському, Богдан-Петроське (де проходить маршрут на г. Говерла) та Трибушанському ПНДВ.

Надходження коштів за відвідування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів станом на 1.12.2020 р.

Назва центру	Сума, грн.
Еколого-освітні центри	
Музей екології гір	22200
Центр Європи	605
Музей нарцису	Плата входить у відвідування масиву і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
Інформаційно-туристичні центри	
«Карпатська форель»	-
«Кевелів»	-
«Високогір'я Карпат»	-
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	-
Усього	22805

За відвідування інформаційно-туристичних центрів встановлена плата 20 грн. для дорослих відвідувачів, 15 грн. для студентів і 10 грн. для школярів. Однак, у зв'язку із пандемією Covid-19 відвідування центрів майже не відбувалося.

Надходження коштів від інших видів рекреаційно-туристичних послуг:

Послуга	Сума, грн.
За проживання в готельних та гостьових кімнатах на території КБЗ, у т.ч.:	960
Центральна садиба заповідника	–
Фотографування весільних обрядів на території центральної садиби заповідника; В Долині нарцисів	1150
	200
Фотографування в гуцульських костюмах у Музеї екології гір	250
Надання послуг гіда-екскурсовода або спеціаліста з науково-практичної інформації (додатково за окремим замовленням)	1080

Усього**21816**

**Надходження коштів за друковану продукцію в природоохоронних
науково-дослідних відділеннях**

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	–
2.	Богдан-Петроське	25
3.	Чорногірське	–
4.	Угольське	–
5.	Широколужанське	–
6.	Марамороське	–
7.	Кісвянське	–
8.	Кевелівське	–
9.	Рахів-Берлебаське	–
10.	Петрос-Говерлянське	–
11.	Долина нарцисів	–
12.	ЕОЦ «Центр Європи»	2065
	Загалом впродовж року	2090

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Короткі підсумки екологічної освітньо-виховної роботи за 2020 рік і пропозиції щодо вдосконалення екоосвітньої роботи

Впродовж 2020 р. здійснювались роботи на виконання затвердженого Плану екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника на поточний рік.

Основними підрозділами, які організовують і впроваджують екопросвіту та ековиховання є відділ екологічної освітньо-виховної роботи та Музей екології гір, однак, працівники багатьох підрозділів (наукових лабораторій, ПНДВ, відділу СДО та ін.) залученні до виконання цього важливого завдання.

Особливістю 2020 р. стала активізація роботи в інтернет-просторі і, натомість, зменшення масових заходів, кількості учасників освітніх та природоохоронних акцій. Це безпосередньо пов'язано із обмеженнями, введеними Урядом України і вмотивованими світовою пандемією Covid-19. Значна частина природоохоронних акцій проводилась онлайн в соціальних мережах, серед них у т.ч. вікторини, конкурси, кросворди тощо. Зокрема проведено:

- Конкурс малюнків “Птахи на крилах весну принесли”
- Фотоконкурс “Моя вишиванка” (три номінації «Селфі у вишиванці», «Вишивана родина» та «Вишиванка моїх предків»)
- Близько 18 вікторин (традиційні, фотовікторини)
- 4 конкурси загадок
- Кросворд-конкурс “Професії КБЗ” (до 7 липня) із залученням дорослої аудиторії, нагородженням переможця, рекламою не тільки установи в цілому, але й колективу та розсадника

Сприятливим був рік і для підвищення професійного рівня персоналу. Працівники установи взяли участь у 2-х курсах підвищення кваліфікації – з охорони праці та організації еколого-освітньої роботи, а також у понад 30 вебінарах, онлайн-тренінгах, електронних семінарах, панельних дискусіях тощо. Для працівників структурних підрозділів КБЗ на центральній садибі КБЗ проведено курси з охорони праці, для працівників відділів екоосвіти, рекреації та сталого розвитку онлайн-КПК «Система екологічної освітньо-виховної роботи в установах природно-заповідного фонду».

Основними фокусними групами при проведенні екологічної освітньо-виховної роботи були діти (вихованці дитячих садочків і школярі), студенти, місцеві громади, туристи.

Загалом впродовж року проведено 25 екологічних акцій, в яких взяли участь не менше 1-ї тисячі школярів у Рахівському, Тячівському та Хустському районах Закарпаття. Проведено 20 суботників, в яких взяли участь всі працівники КБЗ і значна частина яких була спрямована на очищення берегів рік Тиси, Лужанки, Угольки, Кісьви та потоків, а також високогір'я Карпат від туристичного сміття. Прочитано понад 25 лекцій, проведено понад 30 екологічних уроків та занять, 25 майстер-класів та ін.

3 березня навчання в загальноосвітніх школах України не проводилось у зв'язку із запровадженням карантину. Тому всі наступні природоохоронні акції проводились онлайн в соціальній мережі Фейсбук на сторінках «Карпатський біосферний заповідник» та «Туристично-інформаційні центри Карпатського біосферного заповідника».

Впродовж року було проведено 1 районний учнівський семінар «Водно-болотні угіддя Закарпаття». Організовано екологічну гру-квест до відзначення Дня заснування Карпатського заповідника (12 листопада). Проведено понад 20 тематичних екскурсій (у т.ч. в період цвітіння білоцвіту весняного (березень) та нарцису вузьколистого (травень) в Долині нарцисів, в Угольській праліси, високогір'я Чорногірського масиву та дендропарком КБЗ).

В рамках еколого-освітньої акції «Збережемо первоцвіти!» відзнято агітаційний ролик – учні 5 кл. Рахівської ЗОШ №2 у відео закликали громадян не зривати ранньоквітучі рослини.

У березні цього року проведено 2 промоекскурсії в Долині нарцисів, в яких взяли участь 50 школярів. Такі просвітницькі тематичні екскурсії відбуваються з елементами інтерпретації, зазвичай збирають чимало охочих з числа місцевих школярів та освітян і виступають частиною заходів, що організовуються в рамках акції «Збережемо первоцвіти».

Працівниками Музею екології гір проведено фотоконкурс «Моя вишиванка», приурочений до відзначення самобутнього українського свята – Дня вишиванки (щороку в третій четвер травня). Конкурс проводився у трьох номінаціях: «Селфі у вишиванці», «Вишивана родина» та «Вишиванка моїх предків». Не зважаючи на те, що конкурс проводився в умовах карантину, участь у ньому взяло понад 20 учасників. Всі переможці отримали грошові сертифікати від мережі магазинів «Комп'ютерний Всесвіт» та призи від КБЗ.

Інший значний конкурс, який відбувся цього року, це конкурс дитячого малюнку «Птахи на крилах весну принесли». Проводився з метою привернення уваги молоді до важливості збереження мігруючих птахів. Участь в конкурсі взяли значна кількість учасників.

В рамках проведення Міжнародного тижня дикої природи (вілдернесу) в Україні працівники відділів НДР та міжнародної співпраці, рекреації та сталого розвитку та ЕОР КБЗ підготували 30-хв. екологічний фільм «Карпатський біосферний заповідник та його вілдернес». Основна частина відео була відзнята у Кузійському ПНДВ і знайомила глядачів з усіма територіями, які отримали дипломи Європейського товариства дикої природи. У фінальній частині фільму діти – школярі місцевих шкіл – розповідають, як саме вони бачать збереження природи. Це стало частиною концепції «Поважай природу!», яку зараз активно впроваджує Європейське товариство дикої природи спільно з установами – партнерами ПЗФ.

Прочитано 25 лекцій, проведено 30 екологічних уроків та занять, 25 майстер-класів та ін. Для учнів середнього шкільного віку проведено 2 екологічні гри-квести.

З учнівською молоддю також проводилися заняття в рамках гурткової програми: Клуб «Юні лісові рейнджери» на базі ЗОШ І-ІІІ ст. №1 м. Рахова.

Упродовж 25-29 травня на базі КБЗ відбулася ювілейна 15-та навчальна практика студентів з Університету сталого розвитку м. Еберсвальде (Німеччина). У зв'язку з пандемією коронавірусу практика трансформувалася у віртуальний захід, який проходив в Інтернет-середовищі з використанням сучасних комп'ютерних технологій. В їх основі лежала платформа Zoom, яка забезпечила одночасну комунікацію близько 50 осіб, що фізично перебували у чотирьох державах і 12-ти різних локаціях.

Еколого-освітні та інформаційно-туристичні центри впродовж року відвідало:

Музей екології гір – 953 ос.,

Еколого-освітній центр «Центр Європи» – 591 ос.,

Музей нарцису – 2725 ос.

Показник кількості відвідувачів у 2020 році порівняно з попередніми роками набагато менший, що пов'язано із карантинном та важкою санітарно-епідеміологічною ситуацією у країні.

В еколого-освітніх центрах Музей екології гір та історії природокористування, «Центр Європи», «Музей нарцису» та інформаційно-туристичних «Кевелів», «Карпатська форель», «Високогір'я Карпат» та «Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» проведені Дні відкритих дверей у Міжнародний день Музеїв (18 травня), Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища (5 червня), Дня працівника природно-заповідної справи (7 липня), Всесвітнього дня туризму (27 вересня) та Днів європейської спадщини (26-27 вересня).

Фототека заповідника впродовж року поповнилася на майже 1 тисячу знімків.

У друкованих ЗМІ районного, регіонального та всеукраїнського рівня видано 17 публікацій, вийшло сюжетів на телебаченні – 10, радіо-інтерв'ю – 2.

Регулярно поновлювався веб-сайт установи (40 публікацій), сторінки у соціальній мережі Фейсбук (понад 150).

Здійснено випуск 6-ти номерів регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника». Підготовлено до друку черговий номер Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати».

У звітному році здійснено перевидання буклету плакатного типу (формат А2) «Карпатський біосферний заповідник». Зокрема, актуалізовано інформацію, фотоілюстрації та картографічні матеріали – тут нанесено транзитну зону Карпатського біосферного резервату. Загальний наклад видання складає 5 тисяч примірників.

У 2020 році розпочато видавництво інформаційних матеріалів про рідкісні та зникаючі види заповідника (запланована до видання серія ботанічних та фауністичних науково-популярних буклетів). Зокрема, видано буклет «Дзвоники карпатські», підготовлений науковцем ботанічної лабораторії. Видання містить короткий ботанічний опис, особливості екології та проблеми збереження виду. Багаті ілюстративні матеріали підібрані з фототеки установи. Загальний наклад видання складає 1500 примірників.

Для реклами Музею екології гір виготовлено флаєри, які вже частково поширені в туристичних закладах Рахівського району, а в подальшому розсилатимуться установам-партнерам ПЗФ та туристичним агенціям. Загальний наклад видання складає 1 тисяча примірників.

Видання сувенірної продукції здійснювалося для Музею екології гір – виготовлено магніт (325 шт.), кишенькові календарі (1000 шт.).

Для покращення естетичного вигляду та з метою наповнення екологічної стежки «До Соколиного берда» (Кузійське ПНДВ) виготовлено 4 інформаційні стенди: «Карпатський біосферний заповідник», «Урочище Кузій», «Карто-схема маршруту «До Соколиного Берда» та «Правила поведінки на території КБЗ». Для цієї ж стежки виготовлено та встановлено 4 металеві вказівники по маршруту.

Виготовлено 2 інформаційні щити для Трибушанського ПНДВ "До водоспаду Лихий" та "До водоспаду Ялинський".

Також виготовлено банер «Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах» (заміна на трасі національного значення Н09 «Мукачево-Рогатин»). Перевидано придорожні знаки, що встановлені на трасі Н09 «Мукачево-Рогатин» за 1 км до Музею екології гір (з боку Мукачева та з боку Рогатина). Знаки двосторонні, великоформатні.

Для територій без вилучення у землекористувача виготовлено 3 інформаційні стенди «Карпатський біосферний заповідник».

Від організацій-партнерів (WWF та Європейського товариства дикої природи) надійшло на безоплатній основі 8 великоформатних стендів і 14 рекреаційних табличок.

Надходження коштів від послуг еколого-освітнього характеру:

Відвідування візит-центрів: Музей екології гір – 22200 грн.; Центр Європи – 485грн.

Реалізація друкованої та сувенірної продукції – 2140 грн.

Фотографування у гуцульських костюмах в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» 250 грн.

Фотографування весільних обрядів на території центральної садиби заповідника – 1150 грн.

Фінансування і використання бюджетних коштів склало 85798, 34 грн., у т.ч. 67494 грн. – на видання екопросвітницької літератури, у т.ч. власної періодики, 18304,34 грн. – на виготовлення стендів (у т.ч. за розділом 3 «Еколого-освітня робота» – 16305,84 грн.)

Найбільш актуальним завданням щодо вдосконалення інформаційної діяльності є створення нового сайту установи. Вже кілька років поспіль це питання не втрачає актуальності. Однак, наприкінці звітнього року розпочато роботу над створенням нового сучасного сайту установи – підготовлено значний масив текстової інформації, частково підібрані ілюстративні матеріали.

У подальшому варто також посилити наступні напрямки: видання рекламно-видавничої продукції. Особливої уваги слід надати виданню інформаційних друкованих матеріалів (буклетів, листівок тощо) для популяризації об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Долини нарцисів.

В цілому еколого-освітня робота охоплювала всі найважливіші напрямки: співпраця зі ЗМІ, присутність в електронному просторі, виготовлення власної видавничої продукції, у т.ч. і періодики, робота з шкільною та студентською молоддю, проведення масових екологічних освітньо-виховних заходів, організація екологічних акцій. Однак із введенням карантинних обмежень, екоосвітні-заходи не були проведені в повній мірі. Проте, кожен з цих напрямків можна і слід розвивати з метою підвищення їх ефективності.

Для успішного впровадження екологічної освітньо-виховної роботи установи є посилення матеріально-технічної бази – насамперед комп'ютерною технікою. Варто також більш ретельно підходити до планування та розподілу коштів, у першу чергу бюджетних.

Найбільш вдалим кроком у екологічній освітньо-виховній роботі 2020 року слід вважати:

- масштабне проведення фотоконкурсу «Моя вишиванка», із залученням підприємців, широкого кола учасників;
- започаткування широкого використання ігрових та інтерпретаційних методів у проведенні просвітницької роботи;
- інтернет-навчання і підвищення кваліфікації;
- Тиждень дикої природи
- діяльність в соціальних мережах та освоєння нових методів еколого-освітньої роботи в умовах обмежень щодо проведення масових заходів.

Начальник відділу
екологічної освітньо-виховної роботи

Бундзяк В.В.